

Universita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Rigorózní práce

České snahy o integraci do Evropy
v 15. až 17. století

Vypracoval: Mgr. Petr Mošna

Konzultant: Prof. JUDr. PhDr. Karolína Adamová, CSc.

Říjen 2007

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Praha, říjen 2007

Petr Mošna

Děkuji mojí konzultantce, profesorce Karolíně Adamové za návrhy, rady, pomoc a podporu poskytnuté mi při zpracování této práce.

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Jiří z Poděbrad.....	5
2.1 Zrod velkého muže.....	6
2.2 Jiřík a Ladislav Pohrobek.....	9
2.3 Český král a kompaktáta.....	12
2.4 Zelenohorská jednota.....	15
2.5 Matyáš Korvín.....	19
2.6 Konec nadějí a králův skon.....	22
3. Mírový projekt Jiřího z Poděbrad.....	24
3.1 Historické souvislosti.....	25
3.2 Jiříkova všeobecná mírová organizace.....	27
3.3 Cultus pacis – kult míru.....	32
3.4 Vznik projektu.....	34
3.5 Diplomatická jednání a jejich výsledek.....	38
4. Počátky konfedačního hnutí.....	42
4.1 Města a šlechta.....	43
4.2 Česká konfese.....	46
5. Rudolfův majestát a porovnání.....	52
6. Stavovská apologie.....	58
7. Česká konfederace.....	63
7.1 Příprava české konfederace.....	64
7.2 Přijetí české konfederace.....	71
7.3 O návrhu české konfederace z roku 1619.....	80
8. Česko-rakouská konfederace.....	89
9. Česko-uherská konfederace.....	100
10. Závěr.....	110
Použitá literatura a prameny	

1. Úvod

V české historii se několikrát objevily vsutku revoluční myšlenky, spočívající v pokusech o spojení, spolupráci, či lépe řečeno o integraci Evropských zemí. V kontextu věků je jejich odkaz stále živoucí a překvapivě predikuje události, které byly uvedeny v život až v době nedávno minulé. Než si o těchto vynikajících vizích našich slavných státníků řekneme podrobněji, je třeba připomenout mírové dokumenty, jež jsou pevně zakotveny a jimiž se dnešní civilizovaný svět řídí a to pakt Společnosti národů z roku 1919 a Charta OSN z roku 1945.

Těmto zásadním mírovým dokumentům předcházely dokumenty mnohem starší, které vznikly v hlavách českých státníků a politiků a v nichž se uplatňují podobné mírové zásady a to o mnoho století dříve. Jak jistě čtenář předpokládá, řeč bude samozřejmě o slavných Mírových návrzích Jiřího z Poděbrad z let 1461 až 1464 a dále o České konfederaci z roku 1619.

Studiem textu proslulého dokumentu Jiřího z Poděbrad zjistíme, že za středověkými formulacemi lze nalézt prakticky všechny zásady, jež byly v roce 1945, pojaty do Charty OSN. Jiříkův "projekt OSN" navrhoval vytvoření nadstátní organizace, která by dbala o uplatnění zásady pokojného řešení mezinárodních sporů, a to při respektování vzájemné rovnosti členských států stejně jako jejich svrchovanosti. K dosažení mírové spolupráce a koexistenci zemí, by bylo použito formy samostatné mnohostranné smlouvy, přístupné za určitých podmínek všem státům vůbec, pokud by na statut mírové organizace přistoupili. V České konfederaci byla řešena otázka formy českého státu a sice na principu federativním. Oba dokumenty vznikaly ve zcela jiných historických podmínkách a motivace jejich vzniku byla zcela rozdílná, přesto však nelze vyloučit na základě srovnání obou textů jistou myšlenkovou vazbu mezi oběma dokumenty. Ve zprávách z Benátek o jednáních Antonia Mariniho s francouzským králem Ludvíkem XI. v zimě na přelomu let 1462 - 1463 je zmíněno, že předmětem

jednání s Francií byla Confederatio, kterou měl francouzský král uzavřít s králem českým. Je zde tedy užít termín, kterým byl nazván svazek historických zemí v ústavě českého státu z roku 1619 - Konfederace.

Touto prací si autor klade za cíl seznámit čtenáře s výše uvedenými českými dokumenty a také zmínit některá historická fakta, jež vznik těchto dokumentů provázela.

2. Jiří z Poděbrad

2.1 Zrod velkého muže

Přesné datum narození Jiřího z Poděbrad se nedochovalo, ale mnoho historiků se shoduje na 20.-24. dubnu 1420. Narodil se zřejmě v Poděbradech, sídle praděda i otce. Některé prameny uvádějí, že kmotrem byl sám Jan Žižka. Známe je pouze jeho otec Viktorín z Kunštátu a Poděbrad, matka není známa. V okamžiku, kdy se Jiřík narodil, působil pan Viktorín v Žižkově velitelském štábu. Byl to voják radikálního křídla husitské revoluce, a vzhledem ke svému postavení už nejspíš zkušený bojovník. Mladičkový šlechtic Viktorín vzal asi dítě k sobě. Nepřímým svědectvím jsou pozdější nepříjemná osočení Jiříkových nepřátel. Kdo chtěl "husitského krále" urazit, neopomněl zdůraznit, že je "snopek", také "král došek", což byly dobové symboly nemanželského původu.¹

Jiříkův otec pan Viktorín věrně bojoval po Žižkově boku, mnohokrát se vyznamenal v bitvách husitů a v roce 1424 byl jedním z několika málo mužů, kteří se před hradem Přibyslaví skláněli u úmrtního lože slepého vojevůdce. Když Žižka umíral, bylo jeho pobočnickovi teprve jedenadvacet. I pana Viktorína však brzy dostihla smrt. Na počátku r. 1427 - v necelých čtyřiaadvaceti letech. Další výchovy chlapce se pak ujal nejprve bratr zemřelého Viktorína pan Boček. Ale i on, tento zastánce umírněné kališnické politiky, byl r. 1430 zabit. Jiřík byl převezen na Moravu, do kraje svých předků. Páni z Kunštátu náleželi k našim nestarobylejším šlechtickým rodům a byli velmi energičtí a podnikaví, ale i oddaní zemi a jazyku. V tehdejších poměrech těžko hovořit o vyhraněném vlastenectví. Nicméně pocit příslušnosti k národu, a to jak k češtině, tak k území, ale i ke specifickým zdejšího náboženského cítění, se mezi pány z Kunštátu vědomě pěstoval. Zatímco většina panstva ještě mluvila německy, Jiříkův pradědeček pan Boček, který se jako první přestěhoval z Moravy na nově získané Poděbrady, už kolem r. 1370 dával psát své listiny česky.

¹ Petr Hora, *Toulky českou minulostí, díl 2, Praha 1991, s. 370*

O otci a strýci, Viktorínovi a Bočkovi, je známo, že oba významně zasáhli do revolučních dějů, byť jako šlechtici zamířili nakonec do řad panské koalice. K té ostatně náležel i další Jiříkův poručník, vzdálený strýc Heralt z Kunštátu, v jehož péči byl asi sedm let. Na kunštátském hradě nedaleko Boskovic nabyl Jiřík základních vědomostí. Není známo, že by kdy studoval na nějaké vyšší škole, anebo dokonce na univerzitě. Rozhled po světě politiky, hospodářství, správy i náboženských otázek nabyt zřejmě jen tvrdou prací.

Jiřík patřil k válečné generaci. Stopy po náhražkové válečné výchově přece jen byly na Jiříkovi vždy trochu patrné: nikdy se pořádně nenaučil německy ani latinsky, takže když začal později působit na špici evropských diplomatických kruhů, měl občas potíže. Tlumočníci a překladatelé nezbytně tvořili součást jeho týmu. Na historickou scénu vstoupil mladý Jiří doslova symbolicky v jednom z nejkrizovějších okamžiků našich dějin. Strýc Heralt jej přivedl na bojiště Bitvy u Lipan. U Lipan sledoval, jak panská jízda drtí revoluční "chátru". Meze svého aristokratismu nikdy nepřekoná. Nikdy nebude nějakým "lidovým" či "demokratickým" vladařem.²

Byl ctižádostivý, energický, realistický, tvrdý a velmi pracovitý a patřil ke starobylému rodu. V sedmnácti letech, na počátku roku 1437 usedl do lavice zemského soudu v roli kmeta. Právo kmeta nesouviselo s věkem, bylo dědičné a v Jiříkově případě plynulo ze skutečnosti, že se stal svrchovaným pánem Poděbrad, Litic, Kunštátu, Boskovic a navíc mu císař Zikmund daroval za věrné služby dvanáct městeček a vesnic. Po Zikmundově smrti mu císařovna-vdova předala jako dík za obranu svých práv věnné město českých královen Jaroměř.³

2 - Petr Hora, *cit. dílo, díl 2, s. 372*

3 - Josef Frajs, *Jiří z Poděbrad, Král dvojího lidu, Třebíč 2006, s. 73*

Za války proti Albrechtovi Habsburskému velel dokonce jednomu z českých oddílů a už v roce 1439 byl na listinách kališnické strany uváděn jako třetí osobnost v pořadí, což odpovídalo i jeho politické váze vedle Hynka Ptáčka a Aleše ze Šternberka. Roku 1441 se stal spoluhejtmanem landfrídu na mladoboleslavsku a v roce 1444 mluvčím a hlavou spojených kališnických landfrídů ve východních Čechách.

Roku 1448 Jiříkovo vojsko prakticky bez krveprolití obsadilo Prahu, když byla po deset let pod násilnou vládou purkmisrů Pešíka z Kunvaldu a Pavla Dětřichovice, na jejich místa dosadil nové konšele ze strany podobojí. Celou akci si předem domluvil před i za pražskými hradbami.⁴ Na benešovském sněmu kališnických landfrídů a obcí mu byl přiznán titul zemského správce. V roce 1452 po řadě bojů, tajných jednání a kompromisů uznávají Jiříka za zemského správce i dosavadní odpůrci Oldřich Rožmberk, město Tábor a západočeské landfrídy. Celozemský sněm ho potvrdil ve funkci. Také císař Friedrich III, Pohrobkův poručník, souhlasil, aby jménem nedospělého krále zatím řídil český stát.

V roce 1453 se proti Jiříkovi připravovalo v Praze povstání, v jehož pozadí stál Aleš ze Šternberka, jež byl donedávna Jiříkovým přítelem. Zemský správce s účastníky spiknutí tvrdě skoncoval. Na popraviště poslal i svého dalšího přítele, někdejšího spoluhejtmana na mladoboleslavsku Jana Smiřického, jakmile se ukázalo, že proti němu intrikuje. Nedlouho po stětí Smiřického v září 1453 na Staroměstském náměstí přijel do hlavního města teprve 14-ti letý Ladislav Pohrobek. Dne 28. října 1453 byl Ladislav korunován za českého krále v hlavním Chrámu sv. Víta za přítomnosti českých, moravských, slezských a lužických stavů.⁵

4 - Josef Frajs, *cit. dílo*, s. 58

5 - Jan Dolenský, *Obrázkové dějiny národa Českého, díl 1, Praha 1923*, s. 327

2.2 Jiřík a Ladislav Pohrobek

Jiřík se hned po Ladislavově korunovaci začal velmi horlivě snažit, aby zjednal jménem krále v zemi řádnou správu a vzbudil lásku k novému panovníkovi. Proto vymohl na sněmu, že byla povolena veliká berně, které mělo být užito k důstojnému zaopatření královského dvora a k výplatě korunních statků, jež byly v době husitských válek Sigmundovými zápisy ztraceny. Sněm ustanovil 2 pány a 2 zemany, jimž měly být předloženy všechny listiny a zápisy krále Sigmunda na zboží korunní i duchovenské. Ten, kdo by se nemohl vykázat takovým zápisem a měl některý z korunních statků, musel jej vrátit. Tímto způsobem bylo mnoho statků navraceno ke koruně, zejména hrad Karlštejn a Křivoklát. Dále bylo zakázáno domáhat se práva mocí, byla prohlášena svoboda silnic, bylo nařízeno přísně stíhat loupežníky, žháře a povaleče; také byl znovu zřízen a v březnu roku 1454 otevřen zemský soud. Tím byla opět zavedena osobní bezpečnost v zemi, a řemesla i obchody mohly utěšeně vzkvétat.

Ladislav Pohrobek, jemuž byla k Jiříkovi z Poděbrad dosud vštěpována jen nenávisť; a to i k obyčejným Čechům ve věcech církevních, zejména proti přijímání pod obojí, viděl jeho snahu i péči a tudíž se přesvědčil, že byl klamán. Považme jen, že nakonec Ladislav jej tituloval "otče" a Jiřík jeho "synu".⁶

Ustanovil Jiříka nejen za nejvyššího hofmistra královského dvora a tedy za první osobu po sobě v zemi, ale dal se i ochotně vést tímto upřímným a spravedlivým rádcem při všech svých státnických i jiných záležitostech. Jiří se také zasadil, aby při královském dvoře pokud možno byli, čeští pánové, aby mladistvý král měl příležitost se přiučit českému jazyku a aby se více a více sblížoval s národem.

6 - Jaroslav Čechura, Milan Hlavačka, Eduard Maur, Jiří Mikulec, *Královská trilogie, Druhá část - Muži a milenci českých královen*, Praha 2002, s. 282

Ve stejném roce, když Ladislav zasedl na královský trůn v Čechách, dobyli Turci Cařihrad, zničili Východořímské císařství a na jeho troskách vybudovali mohutnou Tureckou říši, z níž začali vyjíždět na loupežné výpravy do všech okolních křesťanských zemí na sever i na západ. Papež Mikuláš V. vyzval křesťanské národy, aby podnikli křížovou výpravu proti společnému nepříteli, sveřepým Turkům. Díky tomu, byl také konán sjezd ve Frankfurtu nad Mohanem. Jiřího z Poděbrad napadla v té době smělá myšlenka, aby Ladislav ze všech svých zemí postavil mohutné vojsko proti Turkům. Když tento úmysl byl oznámen Frakfurtskému sněmu, rozhodla se i dosud liknavá německá knížata, že podniknou válečnou výpravu proti nevěřícím. Podrobnější úmluva se o tom měla dojednat na pozdějším sněmu.

Ještě dříve, než bylo přikročeno k výpravě proti Turkům, jel Ladislav s Jiříkem Poděbradským v prosinci roku 1454 do Vratislavi. Vratislavští přísahali, že budou krále Ladislava poslouchat, složili i pokutu za to, že nepřijeli do Prahy ke korunovaci. Na to jel Ladislav do Vídně a do Nového Města za Vídní, kde se měl sejít valný sjezd za účelem jednání o výpravě proti Turkům. Jelikož však byly mezi křesťanskými knížaty veliké rozepře, z těchto jednání sešlo. Zatím turecký sultán Mohamed II. zahájil roku 1456 veliký útok na Srbské knížectví, za účelem dobytí Bělehradu. Král Ladislav psal do Čech, aby se shromáždilo vojsko proti Turkům. Příčiněním Jiřího z Poděbrad bylo rozhodnuto, aby každý šestý muž vytáhl s králem svým do boje proti moci turecké. K zamýšlené výpravě české na obranu Bělehradu ale nakonec nedošlo, poněvadž na bojišti bylo rozhodnuto dříve, než se mohla česká síla vypravit. Za to však tyto události vyvedly ze zapomnutí Jana Jiskru z Brandýsa.

Země české očividně v té době vzkvétaly pod obezřelou a intenzivní správou Jiřího z Poděbrad. V královských městech, zejména v Praze, se rozvinul čilý stavební ruch a na zbořeništích povstávaly nové budovy zámožného měšťanstva i

šlechty. Také průmysl a obchod se utěšeně rozmáhaly. K úplnému klidu nescházelo již nic jiného, než aby se podařilo dohodnout s papežskou stolicí a byla schválena kompaktáta. I v této záležitosti byla naděje, že dojde brzy k úplnému narovnání, neboť papež Kalixt III., jenž roku 1455 dosedl na papežský stolec po smrti Mikuláše V., se zdál být nakloněn k příznivému vyřízení sporu s Čechy, touže po tom, aby všechen křesťanský svět spojil se v jedno proti Turkům.⁷

Král Ladislav se vrátil r. 1457 z Uher do Prahy. V té době byla mu za nevěstu vyhlédnuta Magdalena, dcera Karla VII., francouzského krále. Poselstvo české pro ni vyjelo do Paříže a v Praze již byly konány mnohé přípravy k dávno nevídané královské svatbě.⁸ Nenadále však, dne 21. listopadu r. 1457 král těžce onemocněl pravděpodobně morem. K smrtelnému loži svému si dal zavolat Jiříka z Poděbrad, jemuž děkoval za věrné služby, vyznávaje upřímně, že jen jeho pomocí stal se českým králem, po třídenní nemoci dne 23. listopadu r. 1457 zemřel, nebylo mu ještě 18 roků.⁹

7 - Jan Dolenský, cit. dílo, díl 1 s. 329

8 - Jaroslav Čechura, Milan Hlavačka, Eduard Maur, Jiří Mikulec, cit. dílo, s. 283

9 - Jan Dolenský, cit. dílo, díl 1 s. 330

2.3 Český král a kompaktáta

Nenadálá smrt Ladislava otevřela cestu k českému trůnu a počet kandidátů, kteří mínili využít této příležitosti ukazuje, jak opět vzrostla vážnost českého státu. Doby, kdy osiřelý tůn nelákal cizí ctižádosti již minuly.¹⁰ Především se o uprázdněný trůn ucházel císař Friedrich III, jakožto nejbližší příbuzný Ladislavův, dále Vilém, vévoda saský, Kazimír, král polský, kteří měli za manželky Ladislavovy sestry a také francouzský král Karel VII, jež nabízel Čechům svého mladšího syna Karla a nabízel četné výhody. Zdá se, že toto množství nápadníků povzbudilo Čechy, aby se ohlédli po panovníku z rodu domácího, k čemuž přispěla zpráva, že si Uhři dne 24. ledna 1458 zvolili za krále Matyáše Korvína, který byl dosud v Praze vězněn. Jiří Poděbradský ochotně propustil ho ze zajetí a přátelsky usnadnil mu cestu do Uher.¹¹

Českou korunu Jiří z Poděbrad získal ve složité několikaměsíční zákulisní bitvě. Ve chvílích, kdy mu šlo o vše, se řídil svým heslem: Spíše rozvahou a opatrností než zbraněmi!¹² Nejdůležitější byly postoje dvou domácích magnátů, Jana z Rožmberka (syn Oldřicha) a Zdeňka ze Šternberka. Byli tu i jiní páni, nerozhodnutí, katoličtí šlechtici, kteří si na trůně nedovedli představit husitu. Ale úplatky pomohly a zázraky konaly i sliby, že Jiřík, stane-li se králem, nebude vymáhat zpátky zcizené církevní a korunní statky. Výsledek volby nebyl do poslední chvíle jistý. Sněm stavů na Staroměstské radnici potřeboval celé čtyři dny, aby dospěl k jednomyslnému názoru. Poděbrad proto pojistil svou věc i jinak, tichou pohružkou - částečnou vojenskou mobilizací. Na náměstí čekaly v pohotovosti oddíly ozbrojenců, ba po ruce a pro výstrahu byl prý dokonce i kat.

10 - Rudolf Urbánek, *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929, s. 143

11 - Jan Dolenský, *cit. dílo*, díl 1, s. 331

12 - Petr Hora, *cit. dílo*, díl 2, s. 375

Dne 2. března 1458 byl všemi přítomnými hlasy Jiří z Poděbrad zvolen a prohlášen novým českým králem. V dojetí pak přednesl nástupnický projev, ve kterém slíbil respekt a snášenlivost kališníkům i katolíkům a dodržování kompaktát. O dva měsíce později, 7. května, se konala korunovace. Vzhledem k tomu, že arcibiskup Rokycana se ani dvacet roků po svém zvolení nedočkal formálního uznání Římem, nahradil ho při obřadu Augustin biskup rábský, jehož k tomu účelu poslal do Čech uherský král Matyáš. 8. května pak byla korunována za královnu Jiříkova manželka Johana. Po té co se stal Jiřík králem, všichni bývalí nepřátelé se mu snažili poddat, a to zejména lužičtí a slezští stavové, rovněž Vilém vévoda saský, bývalý uchazeč o český trůn se snažil získat jeho přízeň. Jiří se postaral i o dobré vztahy s papežem Kalixtem III, což bohužel netrvalo dlouho, neboť ten 6. srpna 1458 zemřel a na jeho místo nastoupil Aeneas Sylvius zvaný Pius II. Jiří doufal, že i tímto papežem, se kterým se osobně znal, se dohodne, ale brzy se přesvědčil, že se mýlil.

Pius II se snažil, aby Čechy přivedl k poslušnosti církve takové, jaká bývala před husitským hnutím. Zejména požadoval, aby bylo do Říma vypraveno poselstvo, které by slavnostně obnovilo slib poslušnosti k papežské stoli. Na počátku roku 1462 bylo poselstvo skutečně vypraveno v čele s královým kancléřem přijímajícím pod jednou Prokopem z Rabštejna, jedním z předních šlechticů podobojí Zdeňkem z Postupic a mistry učení Pražského Václavem Vrbenským a Václavem Korandou z Plzně s tím že měli jednat o potvrzení Basilejských kompaktát. V soukromých rozmluvách jim bylo vytýkáno, že král na svém dvoře trpí přijímání podobojí a že tak činí i sama královna. Dne 19. března dokonce papež v soukromé rozmluvě řekl Zdeňkovi Kostkovi z Postupic: Neučiníte-li tak, jak se vám rozkáže, bude zkažen král i království; víte, že tak mohu učiniti.¹³

13 - Jan Dolenský, *cit. dílo, díl 1, s. 338*

Poslové však nemohli slíbit bezvýhradnou poslušnost jak po nich bylo žádáno a proto při slyšení 20. března již papež mluvil otevřeně proti kompaktátům, zejména proti třetímu článku. Dne 31. března 1462 ve slavné konzistoři a za přítomnosti všech kardinálů a asi 4000 lidí dal papež poselstvu konečnou odpověď, že nepřijímá poslušnost českého krále a prohlásil kompaktáta za zrušená, což v podstatě znamenalo nejen, že všichni Češi a Moravané, kteří přijímali tělo i krev páně byli označeni za kacíře, ale také že měly být zvráceny všechny církevní opravy o kterých bylo v Čechách a na Moravě půl století jednáno.

Jiřík pak na sněmu 10. srpna 1462, rozhodně prohlásil, že stojí při kompaktátech a napomínal stavy podjednou i podobojí, aby při nich také setrvali. Když mu bylo namítáno, že se korunovační přísahou zavázal hubit kacířství pravil: "Ano, učinil jsem tak a kacířství nenávidím a stíhám, že by však kompaktáta měla býti kacířskými, nebylo nikdy mým míněním!"¹⁴ Když pak papež Jiřímu sliboval, ústy svého legáta Fantina de Valle proslavit jeho rod, bude li přijímat pod jednou, odpověděl: "Nechť papež ví žeť já své víry neprodávám za království, ale co mně dal milý bůh poznati, jsem stále hotov i s manželkou a dětmi pro tu krev velebnou i království i hrdel našich složiti!"¹⁵

Jelikož i přes několikanásobné papežovy pokusy Království české realizaci zrušení kompaktát nepřijalo, obžaloval Pius II krále Jiřího z kacířství a vydal něho púhon, neboli obsílku, aby se ve 180 dnech dostavil před římský kuriální tribunál. Než však papežská bula o tomto púhonu přišla do Čech a byla vyhlášena, onemocněl Pius II na své cestě po Itálii a dne 15. srpna 1464 zemřel. Na jeho místo byl po 14 dnech zvolen za papeže Pavel II, který se ani povahou ani vzděláním nemohl rovnat svému předchůdci. Pavel II sice na čas Piův púhon zastavil, ale posléze vyslal nového legáta biskupa lavantského a 28. června 1465 jej obnovil.

14 - Jan Dolenský, cit. dílo, díl 1, s. 338

15 - Tamtéž

2.4 Zelenohorská jednota

28. listopadu 1465, se na Zelené hoře sešlo pod vedením nejvyššího púkrabího pana Zdeňka ze Šternberka šestnáct pánů, vesměs katolických šlechticů, aby sepsali program svých požadavků vůči králi a slíbili si, že je budou společnými silami prosazovat. Tato aliance v krátkém čase našla spojence ve Vratislavských, v některých katolických a německých městech (Plzeň, Brno, Jihlava, Znojmo aj.). To také nahrálo do karet papežovi, který v prosinci 1465 zbavil všechny poddané českého krále přísah a závazků poslušnosti. Akt, který náležel do tehdejší právní praxe, znamenal: kdo se králi vzepře, činí ve jménu boha, neboť panovník je kacír a brzy bude v klatbě. 23. prosince 1466 byl Jiřík proklet jako nenapravitelný heretik, křivopřísežník a lidská bestie (spílání patřilo k dobrému tónu a stávalo se i formálně součástí právních aktů) a prohlášen za zbaveného trůnu. Do Čech vzápětí putovaly listiny, požadující, aby poddaní i vazalové nadále nepovažovali Jiříka za panovníka a ve všem se mu protivili.¹⁶

Jiří angažoval nového muže, učeného německého humanistu Řehoře z Heimburku, aby mu svěřil propagandistickou a vysvětlující kampaň mířenou do zahraničí. Její vůdčí ideou byla myšlenka, že brutální zasahování papežské moci do práv světských panovníků může potkat každého feudála. Neudržitelný stav volá po tom, aby se evropská knížata na zvláštním sjezdu dohodla o společné účinné obraně. Jinak se zítra komukoli druhému může stát to, co potkalo českého krále - papež bude snímat přísahy poslušnosti z poddaných a světská vláda bude bezmocná. Novou diplomatickou ofenzívou Praha opět aktivně zasahovala do celoevropské politiky.

16 - Rudolf Urbánek, *Jiří z Poděbrad a české národní království*, Praha 1920, s. 25

Obdobnou roli, totiž objasňovat principy české diplomacie, měla okružní cesta po Evropě, na niž Poděbrad poslal skvěle vybavenou družinu v čele se svým švagrem Lvem z Rožmitálu. Průvod se z Prahy vydal na cestu v listopadu 1465. Popsal ji, Václav Šašek z Bírkova a dramaticky její děje přetlumočil A. Jirásek v knize *Z Čech až na konec světa*. Diplomat Lev pak pro politiku českého krále agitoval ve Francii, Anglii, Španělsku, Portugalsku i jinde.

Pokud jde o spiklence ze zelenohorské jednoty, vztah Jiříkův k nim byl od počátku nanejvýš roztrpčený. V první chvíli chtěl král odbojníky ztrestat, mohl postavit do pole 30000 vojáků, takže sám, bez přispění kališnických přátel, byl s to katolíkům ve svých zemích vojensky čelit. Kromě Pražského hradu měl Jiřík ke své obraně dalších 72 hradů, 46 dobře opevněných měst a několik desítek menších tvrzí. Zatím však ke tomuto řešení nesáhl. Věřil, že odstrašující moc, již vládl, dobrodruhy zadrží.

Papežská kurie byla netrpělivá. Pavel II. sotva dovedl odhadnout, kdy bude uherský král schopen splnit svůj tajný slib. Proto zatím aktivně podporoval odboj zelenohorské jednoty. V březnu 1467 jí i veřejně vyjádřil sympatie tím, že potvrdil Zdeňka ze Šternberka jako jejího hejtmana. Dravý a velice ctižádostivý Šternberk se od Jiříka odvrátil nejen kvůli některým osobním sporům, ale možná i v naději, že by případně na českém trůně mohl brzy zaujmout Jiříkovo místo. Však také zelenohorská jednota rozhlašovala nejen to, že odmítá kališnického panovníka, ale dodávala: Po vyhlášení papežské klatby je Jiřík jako mrtvý a čeští páni jsou jako vdova, která si může hledat nového manžela.¹⁷

17 - Petr Hora, *cit. dílo, díl 2, s. 395*

Stupňující se útoky přerostly nakonec rovinu urážek: v dubnu 1467 vypukly v Čechách boje mezi králem a zelenohorskou jednotou, jakási předehra k velké kruciátě. Šlo v podstatě o drobnou vnitřní válku, jež se omezovala na vzájemné obléhání hradů, tvrzí i měst.

Na razantní vojenskou ofenzívu neměla zelenohorská jednota síly. Stačilo, aby Jiřík oblehl dvanáct hlavních hradů domácích nepřátel, a chvástavý pokřik utichl. Pevnost za pevností padala pak králi do rukou a v létě 1467 už byla Jiřího převaha očividná. V nebezpečí se ocitlo i obležené Konopiště, hlavní opěrný bod hejtmana jednoty Zdeňka ze Šternberka. Načež byla zelenohorská jednota přinucena žádat skrze polská vyjednavče o příměří. Jiřík, ačkoli mohl domácí zrádce snadno porazit, opět projevil víc velkodušnosti, než měl. V situaci vojensky pro sebe výhodné se zapřel a podmínky příměří přijal. Jednota oddechového času zneužila ke svým cílům. Zkusila nabídnout český trůn nejprve Friedrichu Braniborskému, a když odmítl, její vyjednavči běželi za Matyášem Korvínem.¹⁸

Občanská válka v Čechách skončila kompromisem a obě strany využily příměří po svém. Zelenohorská jednota hledala kandidáta na trůn a současně vojenskou pomoc pro další kolo zápasu, zatímco Jiřík se rozhodl "pokárat" císaře Friedricha za zrádnou obojakost. V lednu 1468 napadl Jiříkův syn Viktorín Rakousy, dosáhl zprvu sice určitých úspěchů, pak ale uvízl u Štokeraavy a začal volat domů o pomoc. Musel rychle přispěchat bratr Jindřich a pomoci mu. Napadením Rakous poskytl Jiřík vítanou záminku uherskému králi Matyášovi, jehož situace se mezitím zlepšila, takže mohl konečně místo obrany na východě soustředit zájem k výboji na západ. V prvních jarních dnech 1468 poslal císaři do Rakous na pomoc sbor 12000 mužů a s další, ještě silnější armádou, se sám dal na pochod k moravským hranicím.

18 - Josef Frajs, cit. dílo, s.98

Pomocným zásahem Uhrů se české tažení v Rakousích rozpadlo, nyní bylo naopak zapotřebí kvapně čelit vpádu velké cizí ozbrojené moci na Moravu. Následovala mobilizace hotovosti a rychlý přesun české armády do pásma akutního ohrožení, ke Znojmu. Šest let odkládaná a marně chystaná protičeská kruciáta se přece jen stala skutečností.¹⁹

19 - Petr Hora, *cit. dílo, díl 2, s. 396*

2.5 Matyáš Korvín

První rok války o korunu byl víc jak těžký. Češi se vlastně jen urputně bránili. Matyáš byl nepochybně zkušenější a lepší válečník než český král. Měl za sebou ve svých pětadvaceti letech víc těžkých bitev než o generaci starší Jiřík. Už tenkrát v něm Evropa spatřovala hrdinu bojů s Turky. Korvín měl nespornou přednost i ve své fyzické kondici. Mohl být kdykoli v centru dění, mohl se bezprostředně účastnit bitev, zatímco tělnatý, už takřka nepohyblivý Jiřík musel podstatné informace o vojenských operacích získávat z druhé ruky, a to i tenkrát, kdy byl tažení přítomen. Jinou nevýhodou českého krále bylo, že uherský vpád povzbudil všechny ostatní nepřátele. Zelenohorskou jednotu, jejíž zbrojnou moc - bohužel - nezničil, také však Slezany v čele s Vratislaví, Lužičany a další soky. Na Matyášově straně se v krátké době ocitl i český jih: zradil Jan z Rožmberka, a dokonce i město Budějovice.

V roce 1468 se tak srazily nejen dvě rozdílně vystavěné armády, ale i dvě odlišné strategické koncepce, obranná s útočnou. To dalo válce zvláštní zabarvení. Zatímco Jiří hledal příležitost k rozhodující řezi, ve které by za vozovou hradbou měl asi navrch, Matyáš se naopak velkému střetnutí vyhýbal. Místo toho posílal své jezdce o přepadových operací, napadal spízní oddíly a osamocené jednotky. Jiřík, vázaný na více stranách, se proto musel spíš bránit, zatímco Matyáš útočil.

Když dlouhé dny vzájemného vyčkávání na rakousko-moravském pomezí nevyprovokovaly ani jednoho ze soků k vážné akci, Poděbrad se hnul a ustoupil do Čech, patrně proto, že končil termín hotovostního závazku hlavních jednotek. Tohle byl vážný organizační a finanční problém: hotovost se stavěla zpravidla na několik neděl, směla působit jen uvnitř státního území a finančními prostředky přidělenými na vydržování vojska mohl král disponovat jen se souhlasem stavů, což v krizových momentech podvazovalo jeho rozhodovací pravomoc. Uherská

armáda mohla díky ústupu Čechů takřka bez odporu vtáhnou na Moravu. Na severu se jí však úspěšně postavily síly Ctibora Tovačovského z Cimburka, Jiřího Tunkla ze Zábřehu a i jinde vytrvaly v odporu některé pevnosti, především Uherské Hradiště, Špilberk nad Brnem a opevněný klášter Hradiště u Olomouce. O tyto strategicky důležité body byly pak vedeny ostré boje. České jednotky se pokoušely vyprostit své posádky z obležení, nebo je alespoň zásobit.

V druhé polovině roku 1468 se Jiříkovy pozice z týdne na týden prudce zhoršovaly. Vývoj válečných událostí vyhlížel tragicky. Na severu útočili Slezané a Lužičané. Kapitulovaly české posádky ve Vojercích, Frankenštejnu. V Čechách padla Polná, na Moravě Hradiště u Olomouce. Matyáš na zabraném moravském území likvidoval jeden český opěrný bod za druhým. A na jihu Čech zvedly odpor proti králi České Budějovice, následovány pánem rožmberských držav. V únoru 1469, Matyáš po krátkém zimním oddechu s čerstvými silami přilehl k Brnu a pomohl dobýt dlouho už obležený Špilberk. Zoufalý Jiřík, se v obavách o osud státu obrátil do Polska, aby učinil největší oběť. S prosbami o vojenskou pomoc, s žádostí o příměly za jiné než krvavé řešení české otázky, nabídl vlastní trůn polské dynastii Jagellonců. Rozhodl se nadále nekalkulovat s nástupnictvím některého ze svých synů a navrhl, aby žezlo po něm převzal syn polského Kazimíra, princ Vladislav Jagellonský.

Před Čáslaví však na Uhry čekala obrovitá vozová hradba a za ní asi dvanáctitisícová armáda. S nedostatkem proviantu, a zejména píce pro mrznoucí koně, nenalezl Korvín odvahu zaútočit. Rozhodl se raději pro taktický ústup. Jeho vojsko zamířilo podél Železných hor přes Žleby, Ronov a Chotěboř. A najednou bylo v pasti! Česká armáda využila dokonalé znalosti terénu. Podařilo se jí Matyáše předhonit a nepozorovaně přehradit výstupy z údolí Doubravky. Pravidelným jednotkám přispěchal na pomoc lid z okolí. Rychlými záseky se Železné hory proměnily v jedinou pevnost. U Vilémova byl Matyáš obklíčen. Ať

pohlédl kamkoliv, mířily na něho shora české pušky. Odpor byl předem marný. Blesková ofenzíva se změnila v porážku.

Jiřík opět prokázal velkodušnost a v okamžiku, kdy měl vítězství na dlani, souhlasil s nabídkou na vyjednávání. 27. února 1469 se pak s uherským králem sešel v polospálené chalupě v Ouhrově k několikahodinovému důvěrnému rozhovoru mezi čtyřma očima. A tady, při záhadné debatě s někdejším zetěm, se dopustil osudové chyby: když se z Ouhrova vrátil, rozkázal uvolnit průchody, aby Matyáš i s celou svojí armádou mohl beze vší škody odejít.

Krátce to vypadalo, že český případ bude tímto zázračným obratem vyřešen. Panovníci se předběžně dohodli na příměří, prozatím do Nového roku 1470. Jiřík 1. březnu 1469 rozpustil hotovost. V dubnu se pak konalo nové jednání Jiříka a Matyáše nedaleko Olomouce. Byli přítomni legáti kurie, také zástupci zelenohorské jednoty v čele se Zdeňkem ze Šternberka. Ale vládla zde už jiná, nervózní atmosféra. Matyáš nadále Jiříka udržoval v přesvědčení, že dohoda s papežem je nablízku. Současně však za jeho zády jednal s exponenty jednoty. 22. dubna Jiřík jednání opustil. 1. května byl oficiálně vyhlášen klid zbraní. Dva dny na to se Matyáš Korvín v olomouckém biskupském kostele nechal představiteli zelenohorské jednoty svévolně zvolit za českého krále. Situaci případně komentoval Jiříkův zahraničně politický poradce Řehoř Heimburk: "Víra a přísaha jsou žerterem, věrnost a čest asi tolik jako přátel dobré jitro".²⁰

20 - Petr Hora, cit. dílo, díl 2, s. 404

2.6 Konec národních nadějí a králův skon

V srpnu 1470 vpadl Jiřík do Slezska, aby zkontroloval Matyášovy zdejší spojence, vítězství měl na dosah ruky. Uherský král využil Jiřího nepřítomnosti a odhodlal se k diverzní akci přímo v Čechách a jeho rychlá jízda pronikla až ke Kolínu. Jiřík se potřeboval rychle vrátit, což ale nebylo možné, jelikož prudké deště rozvodnily Odru a Moravu. V kritické chvíli zorganizovala obranu sama královna Johana a zatímco narychlo zmobilizovaná česká hotovost Matyáše zastavila, vesničané mu postavili za záda záseky a bili pak utíkající Uhry vším, co měli po ruce.²¹

Nenávist vůči Uhrům den ze dne rostla. Morava dlouhou válkou utrpěla víc škod než za husitských bouří. A všeobecné opovržení stupňovaly krutosti, jichž se nepřátelé dopouštěli - popravy "uherským způsobem", totiž naražením na kůl, byly v českém prostředí přijímány jako projev nelidského barbarství. Velikou pomstychtivost pak vyvolal masakr, kterého se v létě 1470 dopustil srbský oddíl u Hodonína, kdy zajal českou "špízovací" jednotku, povraždil ji a 585 hlav Čechů, bylo použito jako střeliva do těžkých praků. Takové události pochopitelně vyvolávaly touhu po odvetě a umocňovaly českou bojechtivost.

Jiřík hledal příležitost k rozhodujícímu bitevnímu střetnutí, zatímco Matyáš se snažil takovému souboji vyhnout. Báł se, že by neobstál, neboť šance českého krále byly zjevné. Potřeboval už jen trochu času a vítězství bylo nadosah. Jenže právě té trochy času osud Jiříkovi už nedopřál. V nejnadějnějším okamžiku zradilo Jiříka zdraví. Otok na nohou začal po Novém roce 1471 postupovat vzhůru, zachvátil i trup. O masopustu se ještě konala svatba Kateřiny Saské s Hynkem Poděbradským.²²

21 - Petr Hora, cit. dílo, díl 2, s. 405

22 - Josef Frajs, cit. dílo, s. 118

Dne 22. března 1471 Jiří z Poděbrad zemřel. V době, kdy byla nejdůrazněji otrěsena moc jeho protivníků, kdy svítala oprávněná naděje, že po dlouholetých bojích náš národ čestně zvítězí nad svými nepřáteli a dobude pro sebe trvalého míru. Zpráva o smrti způsobila hluboký zármutek jak mezi přijímajícími podobojí, tak mezi těmi podjednou, kteří dovedli ocenit jeho zásluhy o vlast a kteří nestranně uznávali jeho spravedlnost a shovívavost k svému vyznání. Při balzamování mrtvoly ranhojiči shledali játra "z poloviny zkažená". Ve žlučníku našli velký kámen.²³ Ostatky byly po dva dny vystaveny v Králově dvoře na Starém Městě a 25. března slavnostně přeneseny do chrámu svatého Víta, do hrobky po boku Ladislava Pohrobka za velkého nářku všech Pražanů i celého národa.

23 - Petr Hora, cit. dílo, díl 2, s. 406

3. Mírový projekt Jiřího z Poděbrad

3.1 Historické souvislosti

Ačkoli z to lidské přirozenosti nevyplyvá, mnohokrát v historii se politici, diplomaté, filozofové i právníci, zaobírali myšlenkou, zajištění trvalého míru mezi národy. Pohled do dějin mezinárodního práva a mezinárodních vztahů ukazuje, že jde o komplex problémů velmi starý.²⁴ Výrazným pokusem o uskutečnění této vize, je Projekt všeobecné mírové organizace, který dal Jiří z Poděbrad vypracovat a o jehož reálné uskutečnění se v letech 1462-1464 mezi evropskými státy vedla dramatická diplomatická jednání. Historickou velikost této akce, pro níž z iniciativy vyšlé z Čech bylo tehdy získáno i Polsko a Uhry a nakrátko také Francie a Benátky, vidíme jasně teprve nyní, kdy principy, o něž se tehdy poprvé začalo mezi mocnými tohoto světa jednat, nacházejí v praxi mezinárodních vztahů stále více svou realizaci.²⁵

V tomto diplomatickém dokumentu vzniklém v druhé polovině 15. století je předznamenáno téměř vše podstatné z toho, co představuje základy světové mírové organizace vytvořené s koncem druhé světové války, v San Francisku r. 1945, kdy byl uskutečněn již druhý pokus (prvním byl Pakt o Společnosti národů z roku 1919) ve 20. století realizovat principy, které jako jedině spolehlivý základ jakékoli organizace, která by světu chtěla zaručit trvalý mír. Teprve 20. století přivedlo lidstvo k tomu, že v Paktu o Společnosti národů (1919) a v Chartě Spojených národů (1945) za základ své nadstátní organizace přijalo nejen zásadu pokojného řešení mezinárodních sporů, nýbrž i princip vzájemné rovnosti států spolčujících se k mírové spolupráci se zachováním své svrchovanosti a že se nadto použilo k těmto cílům i formy samostatné mnohastranné smlouvy,

24 - Václav Vaněček, *Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462 - 1464*, Praha 1964, s. 9

25 - *Taméž*

přístupné za určitých podmínek všem státům vůbec, jak toto všechno v podstatě obsahoval projekt vyšlý ode dvora českého krále Jiřího.²⁶

Papežovo odvolání kompaktát se stalo bezprostředním podnětem pro české návrhy na všeobecnou mírovou organizaci, neboť hrozilo nebezpečí, že diskriminační opatření, jimiž Pius II. Jiříka postihoval, vyústí až k politické izolaci, která ostatně byla skutečným cílem papežské politiky vůči tomuto králi kacířů. Kromě toho neustále existovala hrozba islámu jehož moc ovládla Cařihrad, vyvrátila tisíciletou východní křesťanskou říši a islám se zdál stát v nesmiřitelném rozporu s Evropou, do níž vnikal stále hlouběji, a se světem křesťanstva vůbec. Těmto nebezpečím se pokusil král Jiří čelit mezi jiným tím, že do světa soudobé diplomacie vrhl projekt, který představuje jedno z nejzajímavějších řešení palčivých otázek, o kterých jsme řekli, že v oné době znepokojovaly celou křesťanskou Evropu.

Za základní prvky mezinárodního politického života považují se v tomto dokumentu jednotlivé nezávislé státy, navzájem si rovné, tedy koncepce dnes všeobecně a plně uznávaná. Plným právem bylo proto vyzvednuto, že se zde postupuje již "bez ohledu na odumírající tradice středověké".²⁷

26 - Václav Vaněček, cit. dílo, s. 13

27 - Rudolf Urbánek, *Věk poděbradský, kniha IV, Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad, Léta 1460 - 1464, Praha 1962, s. 462*

3.2 Jiříkova všeobecná mírová organizace

V této části práce se pokusíme vybrané části revolučního dokumentu, vzešlého od českého dvora prozkoumat podrobněji a poukázat na zásadní myšlenky jež obsahuje (pasáže textu jsou převzaty z Vybraných pramenů k dějinám státu a práva, Karolína Adamová, Plzeň 1994).

V první části, čili úvodu se analyzuje tehdejší stav křesťanstva a zároveň upozorňuje na to, že z někdejších 117 států jich zbylo v době vzniku dokumentu 16 (jak se k těmto číslům dospělo či o které státy se jednalo bohužel nehovoří). Cit.: *"Co je to tedy, co křesťanství tak ponížilo, že z výše řečených sto sedmnácti království jich zůstalo v lůně křesťanstva jenom šestnáct?"*. Dále se dozvídáme, že díky úpadku křesťanstva, jehož hlavní příčinou byl nedostatek jednoty, bylo umožněno islámu, aby si podroboval stále nová a nová území. Hlavní povinností křesťanských panovníků má být péče o jednotu, mír a společnou obranu proti pronikání islámu do Evropy. Zajímavé jsou urážky, kterými jsou přestavitelé islámské expanze, můžeme zde nalézt invektivy jako *"přenečistí Turci"* či *"lítý Turek"*, které se z dnešního pohledu mohou jevit značně nediplomatickými.

Druhá část dokumentu má 23 článků, které jsou velmi charakteristicky uspořádány. Sledujeme-li jejich obsah, nelze si nepovšimnout, že zde do popředí vystupují dispozice, jež jsou povahy politické a společensky funkční, zamýšlející hluboké základní změny ve vztazích mezi státy, a že teprve na druhém místě jsou ustanovení, jež mají povahu organizační nebo dokonce jen administrativní.²⁸

28 - Václav Vaněček, cit. dílo, s. 15

Prvních 8 článků (články 1-8), si očividně klade za cíl vyloučit z lidské společnosti válku. Je zde podrobně popsáno, jakým způsobem postupovat v případě pokusů o narušení míru a jakým způsobem se nimi vyrovnat, o mírovém vyřizování sporů mezi státy a o trestání rušitelů míru. Cit. z článku 6: *"...ti, kteří se odváží jakýmkoliv způsobem rušiti nynější náš mír, nesmějí ani nemohou býti přijímáni, najímáni, ochraňováni anebo pod nějakou přízní pod jakoukoliv hledanou záminkou obdařeni v žádném z našich království, knížectví, panství, území a obvodů, hradů, měst, obcí nebo tvrzí; ale i bez ohledu na nějaký ochranný list budou zatýkáni, chytáni a trestáni jako rušitelé obecného míru podle povahy zločinu nebo provinění, jak by toho jeden každý zasluhoval."*

Následující 3 články (články 9-11) jsou věnovány jednak organizačnímu zajištění urovnání politických konfliktů, bez použití násilí, ale také je zde nastíněna otázka systému práva. Obzvláště v článku 9 se poukazuje na nedokonalost soudobého soudnictví a dochází, i k jeho ostré kritice, kdy je soudní systém považován za úplně zmatečný. Je zde voláno po vytvoření zcela nového právního systému založeného na přirozeném právu, jehož zdrojem a původcem není tradice, ani společenská konvence či smlouva, a již vůbec ne vůle většiny či svolení vládců. Cit.: *"...domníváme se, že je třeba podle novodobých obyčejů, zvyklostí a poměrů různých zemí, království a knížectví našich zavést nová práva z lůna přírody čerpaná..."* V tomto článku také můžeme nalézt i velmi zajímavý bod, kterým je návrh na vytvoření mezinárodního soudního dvora. Cit.: *"A abychom jednotlivé věci po pořádku vyřizovali, rozhodli jsme se především zřídit jakési obecné konsistorium, jež by ve jménu nás všech a celého našeho shromáždění zasedalo v místě, kde shromáždění samo by právě sídlilo, a z něho by se jako ze zřídla roztékaly praménky spravedlnosti na všechny strany. A tento soud bude zřízen podle toho, jak naše níže psané shromáždění anebo jeho většina usnese a rozhodne o počtu a kvalitě osob a řádů."*

Článek 12 řeší přijímání nových členů do mírové organizace. Cit.: *"Dále také stanovíme, že naše shromáždění má mít úplnou a neomezenou volnost náležitými listinami, vzájemně danými a převzatými, kterékoli křesťanské krále, knížata a magnáty, již zatím nejsou začleněni do této jednoty, do nynějšího našeho míru, jednoty, lásky a bratrství přijímati a jménem naším, jako bychom my sami to činili, se zavazovati, jakož i závazky vzájemného přátelství přijímati, s tím potom dodatkem, že hned poté, co takové převzetí bude provedeno, samo shromáždění nám to všem oznámí, abychom s přijatými k nám byli s to a mohli jednati s bratrskou láskou, jak se sluší."*

Články 13, 14 a 15 se zabírají již několikrát zmiňovanou tehdejší veledůležitou otázkou a to obranou proti expanzi islámu, kterou představovali Turci. Článek 14 popisuje dokonce i materiální zajištění obrany, určení velitelských funkcí či směr útoku a článek 15 jakým způsobem bude taková obrana finančně a administrativně zajištěna.

Článek 16 již zcela jasně definuje a navrhuje ustanovení světové mírové organizace, která bude složena z delegátů jednotlivých členů (členských států), kteří budou mít rovnoprávné postavení. Odtud je zřejmé, že světová mírová organizace (*unio*) podle návrhů krále Jiřího a jeho spojenců měla být právníckou osobou (*corpus, universitas seu collegium verum*), jejíž hlavní orgány by byly: valné shromáždění delegátů (*congregatio*), rada panovníků (*consilium*), mezinárodní soud a jeho orgány. Cit.: *"Ať také má řečené kolegium nad námi všemi a poddanými našimi, jakož i těmi, kdo se dobrovolně podvolí, jurisdikci nespornou i spornou spolu s čistou a smíšenou pravomocí, podle toho, jak o tom rozhodne a stanoví toto shromáždění anebo jeho většina. Posléze ať má vlastní znak, pečeť a společnou pokladnu a veřejný archiv, syndika, fiskála, úředníky a všechna ostatní práva dovolené a řádné korporaci jakkoliv příslušející a patřící."*

Závěrečné články 17 - 23 popisují podrobně strukturu budoucí organizace, zejména hlasovací procedura. Cit.čl. 19: *"Dále prohlašujeme a stanovíme, abychom v tomto shromáždění měli a tvořili jeden hlas my, král Francie spolu s ostatními králi a knížaty Galie, druhý potom my, králové a knížata Německé říše a třetí my, dóže benátský spolu s knížaty a městskými obcemi Itálie. A kdyby se k této naší jednotě, přátelství a bratrství připojil král Kastílie anebo jiní králové a knížata národa hispanského, budou oni sami docela podobně míti ve shromáždění, korporaci a kolegiu jeden hlas."*

Výrazně tu vystupuje článek 21, v němž dochází formulace představa českého dvora o úloze papeže při mobilizaci církevních finančních zdrojů a při zabezpečování míru mezi křesťany vzhledem k válce s Turky.²⁹ Cit.: *"...aby Jeho Svatost obrátila pozornost na to, že výše uvedené vybírání desátků je žádáno na zabezpečení míru křesťanů, k obraně Kristu věrných a k boji proti nepřítelům kříže; a aby jako otec a pastýř věřících z velkomyslnosti své dobroty povolil a pod přísnými tresty svými obecnými a autentickými slavnostními listy vykonavatelům, kteří mu budou jmenováni a k tomu nejúplnější formou ustanoveni a vysláni, přikázal, aby řečené desátky byly dávány, odváděny a vypláceny způsobem a za podmíněk, jež mu budou naším jménem nabídnuty; a aby rychle skoncoval všechny války a nesváry mezi církevními knížaty, kteří nejsou členy této smlouvy, a hlavně ony, které by nějakým způsobem mohly být na překážku dokončení válek proti Turkům a zachování řečeného míru...."*

Jak z výše uvedeného vyplývá, Jiříkův projekt nabízí perspektivu světa bez válek, a to nejen mezi křesťany samotnými, ale i mezi křesťany a muslimy, což by se dalo bez nadsázky charakterizovat termínem mírové soužití

29 - Václav Vaněček, cit. dílo, s. 16

Permanentní univerzální mír měl být zaštitěn autoritou dobrovolného svazku svobodných, navzájem nezávislých a formálně si rovných států.³⁰

30 – Václav Vaněček, *cit. dílo*, s. 16

3.3 Cultus Pacis - kult míru

Jak již bylo výše řečeno, hlavním cílem Jiříkova dokumentu je trvalý a všeobecný mír. Tento cíl, který z kontextu projektu jednoznačně vyplývá je výborně vystižen v článku 9 projektu. Cit. lat orig.: "*Verum cum pacis cultus a iusticia et iusticia ab illo esse non possit et per iusticiam pax gignitur et conservatur, nec sine illa nos et subditi nostri in pace subsistere poterimus, ob id rei paci iusticiam annectimus...*" čili "*Protože však péče o mír není myslitelná bez spravedlnosti a spravedlnost bez ní, protože ze spravedlnosti se mír rodí a je zachováván, a protože my a poddaní naši nemůžeme bez spravedlnosti v míru setrávati, proto spojujeme spravedlnost s věcí míru...*"³¹

Projekt navrhuje mírové společenství, které by trvalo na věčné časy, určené těm, ke kterým se v úvodní části obrací, tedy především křesťanským národům. Cit. lat. orig.: "*...bella adversus infideles feliciter peragantur et fines rei publice tueantur et propagentur; ad quas eciam res omnes populi, omnes naciones, omnesque reges et principes letis et promptis animis debent et tenentur intendere.*" čili "*...války proti nevěřícím šťastně vybojovány a hranice křesťanstva chráněny a rozšiřovány, a o tyto věci mají a musí všichni lidé, všechny národy a všichni králové a knížata s myslí radostnou a ochotnou usilovat.*" V širších souvislostech je zde však možné vytušit předpoklad mírového společenství všeobecnějšího, univerzálnějšího charakteru, která by odstranila války na celém světě a zaručila mír všem lidem bez ohledu na náboženské vyznání.

Další velice promyšlený bod utvrzující nás ve výše uvedeném, je možné spatřit hned článku 1 a to závazek představitelů zúčastněných států k vzájemnému bratrství, což v by v praxi znamenalo, že mezi sebou nepoužijí síly k řešení sporů.

31 – *Cultus Pacis, Praha 1966, Études et documents du „Symposium Pragense Cultus Pacis 1464 – 1964“, red. Václav Vaněček*

Spory by byly řešeny pouze řádnými orgány unie, viz. čl. 11. V případě, že by se některý ze států musel bránit v nějakém konfliktu, bylo ustanoveno, že ostatní státy budou tomuto svému spojenci poskytovat zvláštní finanční pomoc tak dlouho, jak bude třeba, viz. čl. 4. Použití síly v jakémkoli konfliktu by bylo vázáno na schválení organizace a pokud by k tomuto došlo i bez souhlasu, jednalo by se o čin přičítící se dohodě. Všeobecně se pak v čl. 8 stanoví, že každý, kdo by rušitele míru jakkoli podporoval, podléhá stejnému trestu (*pari poena puniatur*) jako rušitel sám.³²

Vraťme se ale ještě k článku 9, kde je vyřčeno, že mír bez spravedlnosti a spravedlnost bez míru nemohou existovat, což je jasným důkazem pochopení spravedlnosti jako realizace práva. Zde je možno vytušit potřebu reformy tehdejšího právního systému a to takovou, jež by nahradila staré pořádky v zkosnatělém středověkém systému. Dokument navrhuje právo čerpat z lůna přírody a koncipovat je tak, aby bylo jím bylo možné odstraňovat tehdejší společenské nedostatky. Prvním krokem k zavedení nového práva mělo být zřízení mezinárodního soudu, který by měl univerzální povahu a zároveň s ním i vznik univerzálního práva platného v celém světě a odlišného od práva římského. Článek 11 dokonce předpokládá, že by stálý kongres delegátů vydával obecně závazné právní předpisy cit. lat. orig: "... *servatis in hoc statutis, decretis et ordinacionibus per oratores et procuratores nostros vel maiorem partem eorundem in congregacione ipsa, ut prefertur, faciendis et statutendis.*" čili "... zachovávatí přitom ustanovení, rozhodnutí a nařízení, jež naši mluvčí a zástupci anebo jejich většina v shromáždění samém, jak výše uvedeno, vydají a ustanoví." Tyto myšlenky na kterých měl značný podíl A. Marini (o něm a jeho projektu dále), který je zapracoval již do svého předchozího memoranda z roku 1462 a jež byly při tvorbě projektu podrobeny kritice a analýze Jiřikem samotným i jeho právníky, se v tehdejšímu kontextu dají nazvat převratnými.

32 - Václav Vaněček, cit. dílo, s. 28

3.4 Vznik projektu

Iniciátorem myšlenky celého projektu může být nazýván francouzský rytíř, Jiříkův důvěrník Antonín Marini z Grenoblu. Marini byl potomek vlašské rodiny u nás zdomácnělé, jejíž praktická povaha kupecká i podnikatelská našla v něm svůj plný výraz, přesahujíc však později u něho i na pole politické a zachovávajíc i si tu svou živou podnětnost a invenční bohatost.³³

Původní Mariniho myšlenkou z počátku roku 1462 bylo memorandum spojení branných sil všeho křesťanstva anebo alespoň jeho hlavních zemí, pod vedením českého krále, na rozhodující vojenský úder proti turecké moci s cílem znovudobytí Cařihradu a na jakýsi mezinárodní soudní dvůr (parlament), který by zamezoval spory mezi účastníky těchto protitureckých akcí.³⁴ Vzorem pro Mariniho byl jednak francouzský parlament, ale i, středověké tradice prorocké, stále mocně působící na veřejné mínění.³⁵ Ve svém dokumentu ještě vycházel ze středověké koncepce univerzální křesťanské monarchie v čele s císařem a papežem. Mnoho nápadů z Mariniho memoranda bylo posléze použito pro Jiříkův mírový projekt.

Myšlenka rozhodčího mezinárodního soudu, kterou Marini pojal nebyla nová a je spojena se jménem Francouze Pierre Duboise a jeho návrhy z počátku 14. století. Pro tohoto prokurátora z Normandie byl nejvyšší hodnotou mír - zvláště mír mezi státy. Chtěl vyloučit války mezi křesťany. Muslimové byli pro něho přirození nepřátelé, kteří ohrožují křesťanstvo a proto je třeba proti nim bojovat a porazit je.

33 - Rudolf Urbánek, cit. dílo, s. 215

34 - Václav Vaněček, cit. dílo, s. 31

35 - Rudolf Urbánek, cit. dílo, s. 589

K zajištění míru bylo podle něho nezbytné vytvořit jakousi "křesťanskou republiku" - federaci (nebo spíše konfederaci) pod vedením koncilu - tedy kolektivního orgánu. Dubois odmítal ideu univerzální monarchie, ať již pod hegemonií císaře nebo papeže. Nad zachováním míru měl bdít koncil složený z panovníků a prelátů. Spirituální záležitosti Dubois ponechal nejvyšší autoritě papeže. Dal mu také důležité místo ve své navrhované organizaci. Papež měl být nejvyšším soudcem křesťanstva a z jeho iniciativy měla být organizována ochrana míru. Dubois neuznával nadřazenost Říše římské a císaře v tehdejších mocenských strukturách. Říše římská je pro něho státem jako všechny ostatní. Tuto ideu později zastával i Jiřík z Poděbrad. Dubois propracoval detailně i otázku postavení a úkolů mezinárodního soudu - tribunálu, který byl kompetentní pro rozhodování sporů mezi členskými státy "křesťanské republiky". Odvolací instancí měl být soud papeže. Zvláštností projektu bylo, že Dubois, přestože hovořil o rovnosti států, přece jen přiznával určitá privilegia Francii. Francouzský král měl být ve skutečnosti prvním mezi ostatními spíše se ovšem tato "nerovnost" projevovala v ceremoniální oblasti). V jeho pozdějších úvahách se měla stát Francie určitou protiváhou Říše římské a stálý mír mezi křesťany měl být zajištěn pod nejvyšší suverenitou francouzského krále. "Křesťanská republika" Pierra Duboise měla zajistit osvobození "svaté země" od nevěřících. Jejimi obyvateli se pak měli stát křesťané, kteří se odvážili vojensky vystoupit proti ostatním křesťanům. Každá země měla mít ve svaté zemi své místo.³⁶

36 - Karolína Adamová, *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, Praha 2000, s. 90*

Na samotném projektu mírové organizace s koncepcí svazu svrchovaných států bez císaře a papeže se začalo na Českém dvoře s podstatnou Jiříkovou účastí koncem roku 1462. Jedním z hlavních podnětů pro tuto novou koncepci bylo kromě tureckého nebezpečí i zrušení kompaktát, které se citelně dotklo české politiky. Mimoto po zrušení kompaktát začal sám papež organizovat velkou protitureckou akci, pro níž získal Benátčany, vévodu burgundského a krále uherského, což Jiřík, který si chtěl zachovat diplomatickou aktivitu a pokračovat v účinném boji s papežskou mocí nemohl nechat bez odezvy.

V plném vnitřním souladu s tímto novým projektem byla i dílčí akce reformy římskoněmecké říše, která se v úzké souvislosti s osobou krále Jiřího rozvinula prakticky současně, totiž v roce 1463. Skutečnost, že v této akci, která reformu říše měla uskutečnit smlouvou mezi hlavními knížaty Německa, hrál význačnou roli Martin Mair, závažně mluví pro domněnku, že tento vynikající německý diplomat, politik a právník nestál daleko ani od prací na projektu světové mírové organizace, k jehož vypracování v téže době král Jiří přistupoval. Oba projekty nebyly však mezi sebou v podrobnostech zkoordinovány.³⁷

Aby připravil půdu pro budoucí plán, podnikl Marini koncem roku 1462 a začátkem 1463 diplomatickou cestu po evropských dvorech, kdy zatím jen získával příznivce pro myšlenku obecného míru mezi křesťany cestou smlouvy, která by byla uzavřena na sjezdu panovníků, a pro společnou obranu proti Turkům. Zároveň musel všechny ujišťovat, že "čest svaté matky církve bude zachována".³⁸

37 - Václav Vaněček, *cit. dílo*, s. 36 a 37

38 - *Tamtéž*

Královými spolupracovníky a rádci při vypracovávání dokumentu byli kromě Mariniho a Maira především odborní právníční poradci; je také třeba podotknout že Jiříkova znalost latiny nebyla na takové úrovni, aby se jím mohl běžně vyjadřovat. Podařilo se vypracovat dokument který obsahuje velmi dobře propracovaný systém pravidel pro vztahy mezi státy, obraz nové nadstátní organizace, srozumitelný ve všech hlavních bodech, právnicky zformulovaný, který byl skutečně projednáván mezi čelnými evropskými mocnostmi své doby.

Diplomatická jednání, která v průběhu let 1461 - 1464 vedl z Jiříkova pověření Antonín Marini, probíhala zpočátku opatrně, posléze však došlo, jak již bylo řečeno na návrhy vskutku neslýchané. Zpočátku totiž, bylo jednáno pouze o možnosti realizace aliance hlavních křesťanských mocností proti islámskému nebezpečí, tato měla být vytvořena na sjezdu evropských panovníků. O moci římské říše a moci papežské nebyla vůbec řeč, předběžně se však již kalkulovalo o vzniku mezinárodního parlamentu. Posléze však vize "pouhé" protiturecké aliance ustupuje do pozadí a prioritním cílem se stává zajištění světového míru, ovšem s tou ideou, že dosavadní forma panování "dvou mečů" by byla opuštěna a její místo by zaujala unie nezávislých, navzájem si rovných států.

3.5 Diplomatická jednání a jejich výsledek

Jiříkovým záměrem bylo, aby jím navrhovaná mírová organizace byla založena na sjezdu křesťanských panovníků 26. února 1464 v Basileji. Díky dobrým vztahům a předchozím Mariniho jednáním bylo již dosaženo dohody s polským králem Kazimírem, ale český dvůr pokládal za nezbytné, aby byl projekt podpořen ještě třetím navrhovatelem a to uherským králem Matyášem.³⁹ Na jednání do Budína se vydal Marini s tím že, uherský dvůr bude souhlasit s vytvořením protiturecké ligy, navíc Matyášovou prioritou bylo především zorganizování útoku na proti islámu. Matyáš měl v té době za sebou poměrně úspěšné tažení do Bosny, avšak nelibě nesl že zůstává osamocen v boji o zemi, kterou sám nazval "klíčem i branou celého křesťanstva, odkud se na západ i na sever otevírá"⁴⁰

Mariniho jednání v Budíně, které probíhalo patrně i v souvislosti české účasti na Matyášově korunovaci 29. března 1464, bylo poznamenáno a ovlivněno smutnou událostí, když při porodu zemřela mladičká Matyášova manželka, Jiříkova dcera Kunhuta, která byla významným poutem mezi oběma panovníky. Matyáš se tvářil, jako by mu vlastní plán parlamentu byl teprve tehdy podán ve větším rozsahu, ačkoli s ním o tom bylo zajisté již dříve jednáno. Papež měl v Uhrách bohužel velký vliv, což se bohužel podepsalo na odpovědi kterou, obdržel Marini v dubnu 1464 od celé královské rady. Byla sice pochválena Jiříkova snaha o sjednání koalice křesťanů proti Turkům a dokonce byla vyzdvížena i role Mariniho v několikaletých jednáních, ale na druhé straně bylo přímo naznačeno, že měl být Matyáš o těchto jednáních informován podrobněji a dříve.

39 - Václav Vaněček, cit. dílo, s. 44

40 - Rudolf Urbánek, cit. dílo, s. 751

V konečném důsledku však návrhy vetovány nebyly a Marinimu byla dokonce udělena plná moc pro další připravované jednání ve Francii, kde by Matyášovým jménem tlumočil přání, aby byl svolán sjezd křesťanských panovníků, jemuž by francouzský král Ludvík XI předsedal.

16. května 1464 tedy vyrazilo z Prahy do Francie poselstvo vedené Jiříkovým zmocněncem Albrechtem Kostkou z Postupic, jehož cílem bylo přesvědčit Ludvíka XI, aby zmiňovaný sjezd svolal a mírová organizace mohla být založena. Vedle tohoto hlavního úkolu měl Kostka ještě další cíl, a to uzavření smlouvy o přátelství mezi Jiříkem a Ludvíkem XI. Členem poselstva byl samozřejmě i Marini, který měl pověření jednat za Matyáše i za polského krále Kazimíra. Před samotným přijetím poselstva proběhly ještě tři předběžné neoficiální rozhovory, které vedl Marini sám a to z titulu funkce rádce francouzského krále, jíž mimo jiné také zastával. Poselstvo bylo nakonec dne 30. června přijato na tvrzi v Dompierre. Nejprve hovořil Kostka za Jiříka a latinsky přednesl význam zamýšleného parlamentu a na konec požádal krále o určení času a místa, kde by se za tím účelem králové i knížata sjeli. Potom mluvil Marini, nejprve latinsky za Kazimíra a francouzsky za Matyáše, vykládaje i průběh svého jednání v Benátkách, Polsku, Uhrách a v Čechách.⁴¹ Cit. Deník panoše Jaroslava: *"Najprv pan Albrecht Kostka mluvil latině omlúvaje se, že by raději rytierské běhy chtěl vésti, nežli před tak mocným a najkřesťanštějším králem mluviti. A tak mluvil dobre dlúho a mnoho, ještě sem tuto nemohl všeho slovo od slova popsati. Než krátce konec a rozum vsie té řeči byl jest tento: že král český žádá a prosí krále franského, jakože krále najkřesťanštějšieho a toho, jenž miluje obecné dobré viery křesťanské etc., aby Jeho Milost ráčil učiniti sněm a svolanie králov, kniežat etc. křesťanských, aby se oni osobně aneboli rady jich s plnú jich mocí sjeli v jedno miesto a v jeden čas, kdež by a kdy by král franský ukázal a položil.*

41 - Rudolf Urbánek, cit. dílo, s. 757

A že toho žádá král český pro chválu boží a pro zvelebenie viery křesťanské a cirkve svaté obecne a pro svatú říši křesťanskú etc. A to jest dobře široce a dlúze vymlíval, že jest tomu jednak byla hodina neb vicec etc. Též jest také pan Anton mluvil o tíž věc od krále polského latině a od krále uherského fransky....." ⁴²

Po jednáních si král vymínil odklad na rozmyšlenou, s tím že se za 3 - 4 dny sejdou v Abbeville, kde měl vyslovit konečné stanovisko. Do a Abbeville ve stanovený čas však nakonec nepřišel, a další jednání za něj vedli členové jeho rady. Toho využila papežova klika při francouzském dvoře k tomu, aby přijetí návrhu znemožnila, k čemuž přispěli i Jiříkovi nepřátelé v Čechách tím, když poslali Ludvíkovi dopisy ve kterých jej varovali před Jiřím jako králem kacífem.

Ludvíka sice lákala možnost získat spojence proti mocným Burgundským feudálům, ale na druhé straně se obával papeže a také francouzských prelátů, kteří by mohli se proti němu mohli postavit.

Poslední slyšení hlavních členů poselstva před Ludvíkem a jeho radou proběhlo 15. července 1464. O návrzích mírového projektu se již nejednalo, ale byla alespoň uzavřena zamýšlená přátelská smlouva, čímž byl splněn alespoň minimální program poselstva, hlavní cíl ztroskotal a to do té míry, že se o něm po té již žádné soudobé prameny nezmiňují. Po tomto neúspěchu Antonín Marini poselstvo opustil a do služeb Jiřího Poděbradského se již nikdy nevrátil.

Zatím se konflikt krále Jiřího s papežem přiosřil a přesně za měsíc po tom, co poselstvo vyjelo z Prahy, obeslal papež Pius II. se lhůtou 180 dnů českého krále před svůj soud jako obviněného z celé řady nejtěžších deliktů, mezi jiným z deliktu kacířství.

42 - Zdeňka Tichá, *Jak staří Čechové poznávali svět, Deník panaře Jaroslava, Praha 1985, uspořádala Zdeňka Tichá, s. 83*

Jiřík se k soudu nikdy nedostavil a o dvě léta později byl *in absentia* odsouzen, prohlášen na "syna zatracení", za kacíře a křivopřísežníka a zbaven královské hodnosti, odvolal se k obecnému koncilu a vládl v Čechách i nadále, na kterémžto stadiu zůstala věc až do jeho smrti v r. 1471.⁴³

43 - Václav Vaněček, cit. dílo, s. 49

4. Počátky konfедераčního hnutí

4.1 Města a šlechta

Již v průběhu 15. století se města včlenila do feudální struktury jako jeden ze stavů. Od konce 15. století se z hospodářských a politických příčin dostávala stále častěji do konfliktu s panským a rytířským stavem. Vlivem nebezpečí selského povstání, jež vypuklo na počátku 16. století na křivoklátsku, šlechta uzavřela s městy v Čechách v roce 1517 Svatováclavskou smlouvu, která byla pro obě strany kompromisem. Šlechta učinila městům ústupky politické a města šlechtě ústupky hospodářské. Uzavření této smlouvy však neodstranilo rozpory mezi městy a šlechtou jak ve sféře mocenské, tak ve sféře politické.⁴⁵ V letech 1546 - 1547 vytvářejí města s částí šlechty protihabsburský, protikatolický a protiabsolutistický svazek. Došlo k prvnímu stavovskému protihabsburskému povstání. Protože se povstání dále bez účasti lidových mas, jejichž podíl na povstání bez pochopitelných důvodů byl šlechtě nepohodlný, bylo již roku 1547 Ferdinandem I. potlačeno.

Nejdříve Ferdinand I. potrestal města. Šlechta totiž při prvních nezdarech povstání města opustila a přiklonila se naopak k reakci reprezentované panovníkem.⁴⁶

Ferdinand I. omezil městskou samosprávu a dosadil do většiny královských měst nové královské rychtáře a do tří pražských měst mimo to ještě královské hejtmany.

45 - Karel Malý, *Prameny k dějinám státu a práva v Československu, Praha 1967, část II, uspořádal Karel Malý*

46 - Václav Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu, Praha 1963, s. 167*

Majetek některých měst a měšťanů byl zabrán ve prospěch královského fisku. Dalším důsledkem porážky měst bylo zřízení všeobecného královského odvolacího soudu - rady nad apelacemi - pro všechna města České koruny. Prostřednictvím tohoto soudu chtěl panovník zcela kontrolovat a ovlivňovat právní život ve městech.⁴⁷

Další sankcí, která postihovala města bylo i zrušení cechů v roce 1547. Ačkoliv Ferdinand I. prohlásil cechy za zrušené, přiznával i nadále cechovní soustavě dočasné existenční právo. Cechy nepřestaly existovat de facto, ale jejich ekonomicko politický význam, zvláště v královských městech silně poklesl.⁴⁸ V roce 1562 ovšem Ferdinand I. opět cechovní organizaci obnovil.

V 16. století se ve městech stále více rozvíjela výroba a vnitrostátní a mezinárodní obchod. Tyto hybné vývojové faktory se vzájemně ovlivňovaly a působily na rozvoj hospodářství ve feudálních městech. Města, mezi kterými byl ještě v 15. století velký hospodářský rozdíl, se v 16. a v průběhu 17. století postupně ekonomicky vyrovnala. Města přestala být v této době lokálními výrobními jednotkami a stala se důležitými výrobními středisky, nejen pro potřebu uvnitř města, ale také pro export. Hospodářská pozice královských měst byla poněkud podlomena výrobní činností poddanských měst a městeček⁴⁹ jako nových center řemeslné výroby a obchodu.

47 - *Apelační soud byl zřízen instrukcí z 20. 1. 1548 vydanou Ferdinandem I. v Aušpurku, Sněmy české II, s. 545 - 548*

48 - *Josef Janáček, Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963, s. 229 a 232*

49 - *Aantonín Haas, Právní moc českého krále nad poddanými městy a městečky, Právní historické studie 1958, s. 153 - 182*

Také hospodářská aktivita šlechty a její orientace na výrobu pro lokální trh konkurovala v ekonomickém podnikání královským městům. Postupně se stabilizoval feudální velkostatek (některé práce na feudálním velkostatku byly zajišťovány robotou) jako zvláštní ekonomický útvar, který monopolizoval některá odvětví výroby a tržního hospodářství. Na feudálních panstvích došlo zvláště na konci 16. a na počátku 17. století k prohlubování sociálních rozporů mezi poddanými a šlechtou.⁵⁰

50 - František Kavka, *Bílá hora a české dějiny*, Praha 1962, s. 124

4.2 Česká konfese

V roce 1575 se konal v Praze Český zemský sněm, který se zabýval velmi podrobně konfesními otázkami. Na průběhu tohoto sněmu, jež patřil k nejvýznamnějším českým sněmům druhé poloviny 16. století, můžeme dobře sledovat utváření se stavovské opozice a zápas této vnitřně nejednotné a roztržité skupiny proti mocensky silné katol. menšině.⁵¹

Pánkova studie o stavovské opozici tvoří výchozí dílo k problematice České konfese. Jaroslav Pánek rozdělil obsahově a chronologicky sněmovní jednání roku 1575 na čtyři etapy⁵², které tvoří dohromady jeden celek. Pro pochopení obsahu a významu české konfese jsou zejména významné etapa druhá, trvající od 7.3. do 18.5. (v této době došlo k vypracování programu České konfese) a etapa třetí v době od 19.5. do 3.9. V průběhu této etapy vyvrcholil zápas o legalizaci České konfese a došlo k jejímu ústnímu schválení králem Maxmiliánem II.

V druhé etapě se zřetelně projevila názorová diferenciaci v řadách nekatolických stavů. Zemský sudí humanista, politik a spisovatel Bohuslav Felix Hasištejnský obhajoval vytvoření široké jednoty všech českých nekatolíků na základě společného konfesijního programu.⁵³ Takováto jednota by znamenala posílení vlivu nekatolické šlechty na duchovní správu v zemi a zlepšení postavení nekatolické vrchnosti v rámci jednotlivých panství, zejména pokud se týká správy církevních věcí. V době konání sněmu roku 1575 nebyla strana pod obojí ovšem zdaleka jednotná a formovaly se v ní různé protikladné náboženské proudy.

51 - Ferdinand Hrejsa, *Česká konfese*, Praha 1912, s. 694 - 717

52 - Jaroslav Pánek, *Zápas o Českou konfesi*, Praha 1991, s. 104

53 - *Tamtéž*, s.106n

Oproti velkorysému plánu B. Hasištejnského byl postaven starokališnický program odmítající zásadně spolupráci s luterány. V čele starokališnické skupiny stál nejvyšší komorník Jan z Valdštejna.⁵⁴ V názorovém pojetí konfesijních otázek Hasištejnského a Valdštejna se dostaly do střetu dvě utrakvistické koncepce - program novoutrakvismu spočívající na učení Lutherově a program starokališníků. Utkali se zde však i dva významní představitelé protestantské opozice usilující o vedoucí místo v nekatolické stavovské obci.

Katolíci podněcovali tyto rozpory a vůbec nemysleli na uzavření dohody se stranou pod obojí. V této své záměrné činnosti byli podporováni papežským nunciem Giovannim Delfinem, španělským vyslancem hraběte de Montagudo a pražským arcibiskupem A. Brussem.⁵⁵ Nejednota svatovské opozice dovolila králi Maximiliánovi manévrovat a vyjednávat s jednotlivými skupinami protestantských stavů.

Jednota bratrská neměla ve svém čele silnou osobnost, což se projevovalo v její kolísavosti a váhavosti ve snaze dohodnout se s novoutrakvisty na jednotném postupu a programu. Toho využívali nepřátelé Hasištejnského velkorysé konfesijní koncepce a snažili se přimět Jednotu bratrskou k samostatnému postupu a tím zmařit zárodky formujícího se sjednocení s novoutrakvisty.⁵⁶

Zásluhou diplomacie B. Hasištejnského začaly však v průběhu trvání zemského sněmu přece jen práce na vytváření společného konfesijního programu novoutrakvistů a Jednoty bratrské. Na sněmu došlo ke zvolení osmnáctičlenné komise, ve které byly zastoupeny jednotlivé stavy.

54. Jaroslav Pánek, *cit. dílo*, s. 106 – 107

55. *Tamtéž*, s. 102 a 105

56. *Tamtéž*, s. 108

Úkolem této komise bylo vypracovat zásady společného vyznání církevní řád. Členy komise byli i melanchtonští teologové Pavel Pressius a Matěj Borský - universitní rektor, kteří byli autory první verze textu České konfese. Počátkem května roku 1575 pak byla první verze ještě doplněna o připomínky zástupce Jednoty bratrské Jiřího Strejce.⁵⁷

Česká konfese se stala kompromisem mezi lutherány a českými bratry.⁵⁸ Šlo o dokument církevně politický, který svými formulacemi umožňoval sjednocení stavovské opozice na široké platformě. Přestože katolická menšina a staroutraktisté usilovali o zmaření přijetí České konfese panovníkem a sněmem, byl v květnu 1575 předložen společný program novoutraktistů a Jednoty bratrské Maxmiliánovi II. Program se skládal z České konfese, církevního řádu a několika dokumentů, dokládajících starobylost novoutraktivismu.

Česká konfese pocházela z augšpurského vyznání.⁵⁹ Obsahovala převážně články náboženského charakteru, i když jejich důsledná aplikace by se projevila i v politicko-mocenské struktuře společnosti a znamenala by posílení vlivu strany pod obojí. Jednotlivé články se týkaly například svátostí, svobodné vůle atp. Česká konfese vycházela z oddělení církevní moci od moci světské a byla zde i vtělena středověká zásada o božím původu vrchnosti. Církevní řád navazoval úzce na Českou konfesi.⁶⁰ Skládal se z 11 článků, které upravovaly otázku církevní správy. Všechny tři stavy byly oprávněny volit administrátora a pět přisedících konsistoře pod obojí. Tuto volbu bral král pouze na vědomí, což znamená, že jeho souhlasu nebylo potřeba.

57 - Jaroslav Pánek, *cit. dílo*, s. 109

58 - Kamil Krofta, *Majestát Rudolfa II*, Praha 1909, s. 11 - 12

59 - Ferdinand Hrejsa, *Česká konfese*, Praha 1912, s. 694 - 717

60. *Tamtéž*, s. 157 - 158

Zmíněné ustanovení tak vytvářelo prostor pro nezávislé postavení protestantských stavů na panovníka, což našlo plné rozvinutí a prosazení v textu České konfederace. Z řádu však nevyplývá, jaké důsledky by mělo, kdyby král odmítl vzít volbu na vědomí a případně vůči ní vznesl své námitky. Ustanovování a jmenování kněží pod obojí měla ve své kompetenci dolní konsistoř. Ta rozhodovala také ve věcech týkajících se manželství. Zejména v oblasti jurisdikce prosazoval církevní řád spolupráci dolní konsistoře s universitou. Dolní konsistoř byla vrchním právem a do jejího rozhodnutí nebyla možnost odvolání. O instituci defenzorů (obránců protestantské víry) nalézáme v církevním řádu velmi málo, což je překvapující, protože šlo o instituci velmi významnou a strana pod obojí se o její existenci důrazně zasazovala.

Z podnětu panovníka se měli k obsahu textu České konfese vyjádřit katolíci, Jan z Valdštejna a dolní konsistoř. Nepřátelé konfese v této době podporovali šíření nařčení novoutrakvistů z příprav vyvraždění katolíků a prohlašovali, že přívrženci České konfese chtějí dosadit nového krále.⁶¹ není ovšem vyloučeno, i když konfesionalisté o odporu proti panovníkovi neuvažovali, přece jen nepronikla do jejich myšlení byť vzdáleně idea monarchomachismu. Oficiálně však nikde při jednáních vyřčena nebyla a i její nepřímý odraz bychom v České konfesi marně hledali.

Počátkem června 1574 byla Maxmiliánovi II. předložena vyjádření v České konfesi od Jana z Valdštejna a od dolní konsistoře reprezentované administrátorem Jindřichem Dvorským. První stanovisko nezastíralo ochotu Jana z Valdštejna k případnému kompromisu s konfesionalisty, i když program České konfese Jan z Valdštejna zamítl.

61 - Srov. Jaroslav Pánek, *cit. dílo*, s. 112

Nekompromisně proti České konfesi vystoupila svým stanoviskem dolní konsistoř, která byla v té době silně protikatolicky orientována. Považovala zřejmě pro sebe za výhodnější přiklonit se svou politikou k panovníku a jeho dvoru. Katolíci odmítli oficiálně Českou konfesi ústy Viléma Rožmberka 30.6.1575. Případné plnění požadavků novoutrakvistů označil Rožmberk za ohrožení zemského míru.⁶²

Stanovisko Jana z Valdštejna, dolní konsistoře a katolíků v České konfesi, stále přetrvávající názorová diferenciaci strany pod obojí, byť zdánlivě odstraněna společným konfesijním programem a objevivší se rozkol mezi městy v některých otázkách hospodářské povahy, posílily značně pozici Maxmiliána II. a katolíků v Čechách. Dne 2. 9. 1575 slíbil sice panovník konfesionalistům náboženskou toleranci a možnost volby defenzorů, slib však učinil pouze ústně.⁶³ Písemně nechtěl Maxmilián Českou konfesi potvrdit a to podle jeho vyjádření z toho důvodu, že katolíci a staroutrakvisté v čele s Janem z Valdštejna s obsahem České konfese nesouhlasili. Skutečnou příčinou ztroskotání České konfese byla však v první řadě nejednotnost stavovské opozice.

Panovník si velmi dobře uvědomoval a sním i celá katolická strana, že protestantům nejde zdaleka jen o náboženské otázky, jež v té době byly již úzce spojeny s politickým životem. Jednotný postup stavovské opozice v konfesijních otázkách by znamenal i posílení protestantské obce v mocensko-politické struktuře. Právě z tohoto důvodu Maxmilián usiloval všemi prostředky o zamezení protestantské jednoty a využíval sebemenších rozporů mezi protestantskými stavy, aby zabránil zformování skutečně potencionální jednoty stavovské opozice.

62 - Jaroslav Pánek, *cit. dílo*, s 112

63 - *Sněmy české IV.*, s. 239

Neúspěch konfesionalistů však nakonec přece jen zapříčinil, že proti zákonem uznanému katolicko staroutrakvistickému programu se začala postupně vytvářet poměrně silná skupina novoutrakvistické a bratrské opozice,⁶⁴ která se prosazovala v letech 1608 - 1609 a zvláště pak v období 1618 - 1620.

64 - Srov., Jaroslav Pánek, cit. dílo., s. 885

5. Rudolfův majestát a porovnání

5. Rudolfův majestát a porovnání

V květnu roku 1618 se přiblížil Rudolfův bratr Matyáš se svým vojskem ku Praze. Matyáš se rozhodl rozpoutat proti svému bratru, českému králi Rudolfovi opoziční stavovské hnutí a přinutit ho tak k přijetí vídeňského míru. V průběhu let 1607 - 1608 se Matyášovi podařilo získat uherské, rakouské a moravské stavy a došlo k vytvoření uhersko-rakousko-moravské konfederace.⁶⁵ V této době obnovili čeští protestanští stavové své náboženské požadavky a využili tak situace, která pro Rudolfa nebyla příznivá, neboť se vůči němu vytvořila silná opozice (stoupencem této opozice byl i Karel z Lichtenštejna a Karel starší ze Žerotína) vedená arciknížetem Matyášem.⁶⁶

Požadavky českých stavů, formulované v několika člancích, vyšli z pera stavovské opozice Václava Budovce z Budova. Stavové požádali na Rudolfovi písemné uznání České konfese z roku 1575 a její vložení do zemských desek. Jedním z požadavků opozičních stavů bylo uznání náboženské svobody, vrchnost neměla nutit své poddané vyznávat víru, která byla sama stoupencem (průlom do zásady augspurského míru - čí vláda, toho náboženství). Stavové pod obojí znovu požadovali, aby mohli volit defenzory, kteří by spravovali universitu a dolní konsistoř. Opět se objevil požadavek, aby zemské úřady byly osazovány stejným počtem osob z řad protestantů a katolíků.⁶⁷

Rudolf s potvrzením těchto požadavků nijak nespěchal, ale usiloval o odsunutí jejich projednání na nejbližší sněm, který se měl konat v Praze na sv. Martina v listopadu roku 1608.

65 - *Přehled dějin Československa I / 2, s. 89*

66 - *Kamil Krofta, Majestát Rudolfa II, citace, s. 16*

67 - *Tamtéž*

Katolíci, podporováni papežským nunciem v Praze Caetaním a španělským vyslancem Zunigou, dosáhli posléze toho, že Rudolf nesvolal český zemský sněm v tomto termínu, ale až nakonec ledna roku 1609.⁶⁸

Na tomto lednovém sněmu stáli proti sobě luteráni a čeští bratři na straně jedné a katolíci na straně druhé. Početně představovala katolická skupina asi jednu desetinu všech českých stavů.

Mocensky však byla velmi silná, neboť katolíci zaujímali důležité zemské úřady, vlastnili rozsáhlý majetek a byli podporováni Rudolfem, Vatikánem a Španělskem⁶⁹.

Nejvyšší purkrabí, umírněný katolík Adam ze Šternberka, se zasazoval o dohodu s protestanty. Naproti tomu stáli nesmiřitelně proti jakýmkoli ústupkům straně pod obojí papežský nunciem, španělský vyslanec, pražský arcibiskup Karel hrabě z Lamberka a nejvyšší kancléř Zdeněk Lobkovic. Katolická strana usilovala o vnesení rozkolu mezi luterány a české bratry a tím chtěla zeslabit protestantskou opozici. Domnívala se, že by mohla být úspěšná, neboť v minulosti existovaly ve vztahu mezi luterány a bratry, kteří stále více tíhli k učení kalvínskému, jisté rozpory a napětí. Nicméně na zemském sněmu v lednu roku 1609 vystupovaly obě složky strany jednotně.⁷⁰

68 - *Přehled dějin Československa I/2, s. 90*

69 - *Kamil Krofta, Majestát Rudolfa II, Praha 1909, s. 18*

70 - *Tamtéž, s. 19. Sněm byl rozpuštěn 1. 4. 1619 a sešel se znovu proti vůli Rudolfa II v květnu téhož roku na Novoměstské radnici. Panovník prohlásil sněm za nezákonný a v odpověď na to zvolili čeští stavové vládu 30-ti direktorů. 25. června uzavřeli čeští stavové se slezskými stavy konfederaci, která navazovala na komplex smluv uzavřených v Prešpurku, Ivančicích a Štěrboholích. Toto jednání českých stavů přimělo Rudolfa II konečně k ústupkům.*

V polovině července roku 1609 byly shrnuty požadavky stavu pod obojí do textu Majestátu. V návrhu si stavové dávali přízvisko evangeličtí. Rudolf však trval na názvu pod obojí, což se mu zdálo formulačně méně nebezpečné. Dne 9. 7. 1609 podepsal Rudolf konečně Majestát⁷¹ a za 2 dny poté byl Majestát podepsán ještě zástupci nejvyššího kancléře, nejvyšším purkrabím Adamem ze Šternberka a druhým sekretářem české kanceláře Pavlem Michnou. Nejvyšší kancléř Zdeněk z Lobkovic a první sekretář Jan Mencl odepřeli Majestát podepsat a demonstrovali tak své nesmiřitelné stanovisko proti protestantům a principu náboženské tolerance.⁷²

Nabízí se otázka, zda Lobkovic a Mencl nepodepsali Majestát s tichým souhlasem Rudolfa či dokonce na jeho pokyn. Dne 12. 6. 1609 byl Majestát vydán stavům a stal se zemským zákonem, stejně tak jako i dohoda mezi stavy pod jednou a stavy pod obojí uzavřená 9.6.1609. Za katolickou stranu byla tato dohoda (Porovnání) podepsána 15 zástupci stavů, po pěti z každého stavu, za stranu pod obojí 30 direktory. Mezi podpisy katolíků nacházíme jméno smířlivého Adama ze Šternberka, který se zasazoval o náboženskou toleranci. Je jen samozřejmé, že opět chybí jméno Zdeňka z Lobkovic a podpisy zapřísáhlých odpůrců protestantů Slavaty a Martinice.

Porovnání je nedílným doplňkem Rudolfova Majestátu a oba dokumenty je třeba posuzovat v úzké souvislosti jako jeden celek. Základní myšlenkou Majestátu je svoboda vyznání zaručená již ústně králem Maxmiliánem v roce 1575. Univerzita a konsistoř (dolní konsistoř) byly dány do správy stavů pod obojí. Protestanští stavové byli oprávněni obnovit činnost konsistoře a personálně ji obsadit bez ohledu na souhlas pražského arcibiskupa.

71 - *Oproti České konfesi byl Majestát, pokud se týká požadavku náboženské svobody, rozšířen i na města.*

72 - *Kamil Krofta, Majestát Rudolfa II, s. 20*

K ochraně protestantské víry a k zabezpečení správy dolní konsistoře a university mohli stavové pod obojí ustanovovat tzv. defenzory, kteří byli odpovědni pouze jim.⁷³ Podle Majestátu mohli stavové svobodně stavět na svých statcích školy a kostely. Zvýrazněné realizace principu náboženské svobody v královských městech. Všechny osoby pod jednou i pod obojí, které zde žily, byly oprávněny svobodně vyznávat a provozovat svoji víru a nikdo jim nesměl bránit v náboženských obřadech.

Velmi důležité je ustanovení, podle kterého nesměla vrchnost nutit poddané k víře, kterou sama vyznávala. Porovnáme-li Rudolfův Majestát s textem České konfederace z roku 1619, vidíme, že toto ustanovení nebylo do České konfederace převzato. S nepřímým odrazem této zásady se setkáváme pouze v preambuli České konfederace.⁷⁴ Zdá se tedy, že stavové nemínili tuto zásadu přece jen do všech důsledků uznávat a aplikovat ji v praxi a proto ji přešli úmyslně v textu České konfederace mlčením.

Všechny závažné požadavky evangelických stavů hájené v roce 1608 Václavem Budovcem z Budova, našli své vyjádření v Majestátu, který byl významným dokumentem náboženské (mnohá ustanovení týkající se víry byla přijata v upravené podobě do textu České konfederace)⁷⁵, ale hlavně politické povahy. Již zde spatřujeme počátek zásady typické pro léta 1618 - 1620, která našla své plné vyjádření v České konfederaci, všechna moc patří evangelickým stavům.

73 - Václav Vaněček, *Právně historické studie 1974*, s. 274 - 275 (o defenzorech univerzity)

74 - Viz. text České konfederace. Tato zásada našla odraz také ve zvláštních člancích ujednaných se stavy moravskými vedle České konfederace.

75 - Srov. zvláště ta ustanovení České konfederace, která se dotýkají primárně náboženské otázky

V Porovnání jsou v několika odstavcích výstižně rozvedeny některé pasáže Majestátu. Katolíci i protestanté měli požívat bez jakýchkoliv překážek dosavadní důchody, nadání a výsady. Kostely, které dosud využívali k výkonu bohoslužeb, měly být k tomuto účelu zachovány i nadále. Ve farnostech pod jednou mohly být pohřbívány i osoby pod obojí.(analogicky to platilo i naopak), které odváděly faře desátky a jiné platy. Podle Porovnání mohla strana pod obojí stavět ve městech a na královských panstvím své kostely a zřizovat hřbitovy.

Ze závěru porovnání se dá lehce vyvodit, že autoři textu považovali tuto dohodu za doplněk Majestátu. "..... týž majestát tomuto snešení, tak i toto snešení tomuto majestátu v ničem na škodu není a býti nemá"⁷⁶

76 - Kamil Krofta, *Majestát Rudolfa II, citace z porovnání, s. 42*

6. Stavovská apologie

6. Stavovská apologie

Po druhé pražské defenestraci v roce 1618 sepsal právník Martin Fruwein z podnětu představitelů stavovské opozice tzv. první apologii (donedávna byl za autora považován český diplomat Petr Milner), která měla informovat domácí i zahraniční veřejnost o událostech v Čechách. První apologie měla propagačně-agitační charakter.⁷⁷ Protestantští stavové počítali zřejmě s tím, že vylíčení politické situace v Čechách pomůže zajistit v zahraničí (apologie byla primárně určena pro cizinu) spojence pro český odboj. Text první apologie byl schválen direktory 25.5.1618 a o den později byl jeden exemplář zaslán Matyášovi. Apologie vyšla téhož roku v květnu tiskem ve Veleslavínově nakladatelství. Byla přeložena do němčiny, holandštiny, latiny a rozeslána do všech zemí habsburského soustátí významným stavovským osobnostem, dále pak říšským knížatům a do Nizozemí.

Krátce po zveřejnění květnové apologie sepsal Martin Fruwein s Václavem Budovcem, Eisenem, Bohuslavem z Míchalovic, Janem Milnerem, Ottou z Losu, D. Škrétou, Albinem Šlikem a Jáchymem Šlikem druhou apologii, která byla daleko podrobnější, než apologie první.⁷⁸ Byly k ní připojeny v opisech mnohé důležité dokumenty (právní akty, stížnostní spisy...), které měly doložit odůvodněnost a oprávněnost českého povstání. Rovněž i druhá česká apologie nebyla jen obhajobou stavovského povstání, ale měla význam informačně agitační a byla určena stejně jako apologie první primárně cizině. Obě apologie⁷⁹ upozorňovaly na porušování zemských zákonů a svobod ze strany místodržících. Z tohoto důvodu bylo třeba přistoupit k sankcionování Slavaty a Martinice, kteří nerespektovali Rudolfův Majestát a zásadu náboženské svobody.

77 - A. Markus, *Stavovské apologie z roku 1618*, *Český časopis historický*, XVII, Praha 1911

78 - *Tamtéž*, citace, s. 311

79 - V. Šubert, *Apologie druhá stavů království Českého*, Praha 1862, s. 72

V obou apologiích⁸⁰ bylo zdůrazněno, že povstání stavů není namířeno proti panovníkovi. Stačila krátká doba mezi polovinou roku 1618, kdy byla sepsána druhá apologie a červencovým sněmem roku 1619, kdy byla přijata Česká konfederace, aby myšlenka monarchomachismu ponechávaná v obou apologiích stranou, našla své jasné a pregnantní vyjádření čl. č. 30 České konfederace.

Těžiště první apologie leží zejména v podrobném líčení událostí v Hrobě a Broumově a poukazuje se zde v prvé řadě na porušování Majestátu a Porovnání ze strany katolických místodržících, kteří tu vystupovali jako "rušitelé práva o obecného dobrého pokoje".⁸¹

V druhé apologii je též v úvodní části kladen důraz na ustanovení zemského zřízení, které vycházelo z principu náboženské snášenlivosti a byla v něm zaručena stejná práva jak pro katolíky, tak pro protestanty. Autoři se ve druhé apologii zabývali podrobně vývojem náboženské otázky v českém státě a zaměřili se na významné historické mezníky, jako byla Česká konfese, Majestát Rudolfův a Porovnání.

V textu apologie nalezneme odkaz na Zikmundovo privilegium z roku 1435, které zakotvilo zásadu, že "žádný cizozemec, který byl pod obojí způsobou přijímati nechtěl, aby konšelem a přísežným ani úředníkem v těch místech nebýval".⁸² Stavové znovu proklamovali nutnost respektování práva stavů udělovat inkolát (právo obyvatelské).⁸³

80 - J. Hrubeš, *Z dějin protestantského myšlení a jeho ohlasu v Čechách*, Praha 1970. Hrubeš poukazuje na to, že v apologiích se neprosadila otázka monarchomachismu (učení o oprávněném odporu stavů proti panovníkovi)

81 - Karel starší ze Žerotína, *Z korespondence*, Praha 1982, s. 303

82 - V. Šubert, *cit. dílo*, s. 72, *cit. s.* 74

83 - *Tamtéž*, s. 63

Osoby, které by se zdržovaly v zemi bez povolení stavů, měly být pod trestem pokuty ze země vyhoštěny. Apologie měla na mysli nikoli dočasné zdržování se cizinců v zemi, ale jejich pobývání spíše dlouhodobějšího charakteru, kdy příslušná osoba vystupovala jako by inkolát měla.

Vedle zdůrazňování zásady náboženské tolerance je v apologii věnována pozornost instituci defenzorů (správců university a dolní konsistoře). Význačná byla světská role defenzorů, neboť byli oprávněni svolávat jakési sněmy protestantů, které zdaleka nejednali jen o věcech náboženského charakteru a o záležitostech obrany protestantské víry.⁸⁴

Druhá apologie se velmi podrobně zabývá řešením případných neshod mezi katolíky a protestanty.⁸⁵ Pokud by se stana pod jednou nějakým způsobem dotkla práv protestantské strany, měli se defenzoři poradit o celé záležitosti s nejvyššími úředníky, zemskými soudci, soudci komorního soudu a "též osobami z obce, vše pod obojí." "Osoby z obce" byly vybírány (není řečeno kým) z jednotlivých krajů "z každého kraje do šesti osob z obce." Pak měla být záležitost postoupena panovníku, před kterým měl být konán ve lhůtě šesti týdnů soud. Soudní tribunál měl být složen z dvanácti osob pod jednou a z dvanácti osob pod obojí. Katolíci měli být dosazováni do soudního tribunálu na základě volby katolických stavů. Protestantská část soudců měla být volena defenzory, nejvyššími úředníky, soudci zemského a komorního soudu a zástupci krajů. Opět se zde v této souvislosti hovoří o osobách z obce. Není ovšem zcela jasné, kdo je tím míněn, snad šlo o příslušnost k protestantskému stavu.

84 - V. Šubert, *cit. dílo*, s. 11, 13, 32

85 - *Tamtéž*, s. 13 a 140 (artikul ze sněmu léta 1610 o dání moci defensorům nad dolejší konsistoři a akademií pražskou)

Ani ze sněmovního usnesení z roku 1610, které se dotýká úpravy neshod mezi katolíky a protestanty, ani ze druhé apologie zřetelně nevyplyvá, zda sporná záležitost mezi katolíky a protestanty musela být předložena králi v každém případě, či pouze tehdy, když se defenzoři s nejvyššími úředníky, soudci a zástupci z krajů nedohodli. Zdá se ovšem, že věc měla být předložena králi v každém případě, aby byla při rozhodování zajištěna účast katolíků. Podle sněmovního usnesení z roku 1610 měli totiž v první fázi, jak již bylo řečeno, posoudit defenzoři s nejvyššími úředníky, soudci a zástupci z krajů "vše pod obojí". Katolíci měli být zastoupeni až v konečné fázi rozhodování sporné záležitosti, a to počtem dvanácti účastníků stejně jako protestanté.

Není ovšem jisté, zda z nejasné formulace sněmovního usnesení o první fázi řešení sporné záležitosti nelze vyvodit, že dovětek "vše pod obojí" se nevztahuje pouze k zástupcům z jednotlivých krajů. Z toho by pak vyplývalo, že poradě o sporné záležitosti v první fázi by byli přítomni kromě protestantů i katolíci, protože katolíci byli nositeli většiny zemských úřadů a zasedali u zemského a komorního soudu.

V druhé apologii je zdůrazněno, že na rušitele Majestátu a Porovnání se má hledět jako na "nepřátele pokoje a svornosti". Proti rušitelům obecného pokoje měla být uplatněna sankce. V souladu se zemským řízením "proti takovému všichni pod pokutou cti, hrdla a statku ztracení, sobě pomoci mají".⁸⁶

86 - V. Šubert, cit. dílo, s. 16 a 46

7. Česká konfederace

7.1 Příprava české konfederace

Text České konfederace začali čeští evangeličtí stavové připravovat již v průběhu první poloviny roku 1619. Došlo k mnoha jednáním se zástupci zainteresovaných zemí, obzvláště s Moravou a s představiteli evangelických stavů Horních a Dolních Rakous. V období od dubna do července 1619 vyústila konfедераční jednání českých stavů se stavy zainteresovaných zemí ve vydání tzv. recesů českými direktory stavům Slezska a Horní a Dolní Lužice. S moravskými stavy založili čeští direktori smlouvu.⁸⁷

V dubnu roku 1619 podali slezští stavové českým direktorům seznam svých politických požadavků.⁸⁸ Byli si vědomi toho, že čeští direktori počítají se Slezskem jednak jako se spojencem v protiabsolutistickém a protihabsburském a jednak jako s účastníkem konfederace. Z tohoto důvodu byli přesvědčeni, že nastala příhodná doba, aby byly splněny jejich politické požadavky.

Slezané požadovali, aby v budoucnu mohli řešit záležitosti týkající se celého království na generálním sněmu za přítomnosti zástupců stavů všech zúčastněných zemí. Proto v této souvislosti uváděli zvláště otázku volby českého krále. Zasazovali se za realizaci volební monarchie.

87 - K. Malý, *Prameny k dějinám státu a práva v Československu II, Praha 1967, s. 357 - 358.*

Jsou zde zmíněny právní akty, které předcházely České konfederaci.

- a. *Smlouva mezi direktory království českého a stavy moravskými ze dne 5. července 1619.*
- b. *Reces vydaný českými direktory zástupci stavů slezských 22. dubna 1619*
- c. *Reces vydaný českými direktory zástupcům stavů dolnolužických z 28. květrny 1619*
- d. *Reces vydaný českými direktory stavům hornolužickým 18. 6. 1619*

88 - Pavel Skála, *Historie česká III, Praha 1984, s. 107 - 108*

Český panovník byl do té doby volen (přijímán) na zasedání českého zemského sněmu a ostatní země neměly rovný hlas s Čechy, ale pouze se formálně k volbě (přijímání) panovníka vyjadřovaly. Slezané též žádali, aby došlo k přivtělení Opavského knížectví ke Slezsku. O toto území bylo též usilováno i Moravou. Dalším požadavkem slezských stavů bylo, aby česká kancelář "v lepší řád uvedena a netoliko kancléřem, ale i místokancléřem, sekretáři i jinými osobami přísežnými náležitě opatřena byla."

Tato formulace zahrnovala v sobě i přání Slezanů, aby také oni měli ve vedení české kanceláře své zástupce. Slezané měli též zájem na vydání "vidimusu", což znamenalo ověření jejich privilegií uložených na Karlštejně. Tím se mělo zabránit jakýmkoliv pochybnostech o některých slezských právech a svobodách.

Z hlediska konfедераčního hnutí je významný pátý slezský požadavek, ve kterém se praví, že vůči žádnému obyvateli přivtělených zemí (nejenom vůči Slezanům), nemá být v Čechách "obstavuňkúv a represálií dopuštino". Pouze v tom případě připouštěli slezští stavové postih obyvatel přivtělených zemí českými soudními orgány, když by jednání těchto osob směřovalo proti sjednocení (konfederaci) zemí českého soustátí.

Šestý slezský požadavek měl charakter občanskoprávní. Dědictví ze Slezska do Čech a naopak se vždy mělo "propouštět" oprávněným dědicům. Poslední požadavek směřoval proti případnému zvýšení celních poplatků a Slezskem.

Dne 22. dubna 1619 vydali čeští direktori Slezanům "reces", v němž přislíbili splnění všech slezských požadavků.⁸⁹

89 - Pavel Skála, cit. dílo, s. 109 - 110

Pokud se týkalo Opavska, měla být tato záležitost řešena na obecném sněmu nebo jiným vhodným způsobem.

Recesi podobného obsahu jako byl reces pro Slezsko, vydalo české direktorium i stavům z dolní a horní Lužice. Jednání hornolužickým stavům s českými stavy, probíhala z podnětu Jana Albína Šlika. Reces dolnolužickým stavům byl vydán již 28. května 1619 a reces hornolužickým stavům byl vydán 18. července 1619. Velké množství jednání vedli čeští stavové se zástupce moravských evangelických stavů. Květnového brněnského zemského sněmu, jež započal květnem roku 1619 byla účastna také česká deputace vedená Jindřichem Matyášem Thurnem. Moravští stavové na konfедераční návrhy Čechů, jim tlumočené českou deputací, reagovali kladně. Souhlasili s uzavřením konfederace, jak o tom svědčí i dopis, který zaslali o několik dní později pražskému direktoriu.⁹⁰

9. května 1619 moravští stavové oznámili Ferdinandovi II., že hodlají obnovit šterboholskou konfederaci a spojit se s českými stavy v česko-moravskou konfederaci. 11. května 1619 pak moravští stavové požádali Ferdinanda, o odvolání jeho vojsk z Čech, a aby bylo určeno místo, kde by se sešli zástupce konfederovaných zemí a uvážili "kterak by těmto všem rozbrojem a neřestem spomoženo bejti mohlo". I když se moravští stavové obrátili na Ferdinanda s prosbou, neopoměli přesto zdůraznit že v případě, kdyby Ferdinand nevyšel vstříc jejich požadavku, byli by nuceni se postavit proti jeho vojsku.⁹¹

Ještě v květnu roku 1619 jednali zástupci Moravy v Praze s českými stavy.⁹²

90 - František Kameníček, *Zemské sněmy a sjezdy moravské II, Brno 1902, s. 505 - 506*

91 - *Tamtéž, s. 506*

92 - *Instrukce moravských direktorů vydaná zvláštním poslům, vyslaným vyjednávat se stavy Království českého (přiložena plná moc k jednání) - 13. 5. 1619. Obsah této instrukce se stal zřejmě podkladem pro smlouvu uzavřenou mezi direktory Království českého a stavy moravskými dne 5. července 1619.*

Poselstvo vybavené písemnou instrukcí a plnou mocí od moravského zemského sněmu mělo v Praze dojednat konfederaci s Čechy, se Slezskem a s Dolní i Horní Lužicí. Moravské poselstvo, jež vedl Vilém z Roupova⁹³, mělo velmi konkrétně písemně vymezený okruh otázek, o kterých bylo zplnomocněno jednat.

V instrukci, vydané poselstvu moravskými direktory byl kladen důraz v první řadě na tu věc, že spolek (konfederace) bude uzavřen za účelem ochrany evangelické víry. Konfederace neměla ale znamenat v žádném případě průlom a zásah do poměrně autonomního postavení Moravy. Z instrukce dále vyplývá, že moravané hájí prosazení realizace volební monarchie v zemích sdružených v konfederaci, ačkoliv jejich stanovisko v této otázce nebylo jednoznačné. Byla připuštěna i možnost tzv. přijetí panovníka. Avšak volba i přijetí panovníka, stejně tak, jako korunovace českého krále, se měly uskutečnit jenom na základě jednomyslné vůle všech stavů konfederovaných zemí. Byla zde věnována také pozornost instituci defenzorů v rámci celé konfederace. Bylo zdůrazněno jejich postavení jako obránců víry a též byl podtržen i jejich světský význam a jejich správně výkonné pravomoci. Defenzoři měli právo svolávat sjezdy evangelických stavů a snažit se o nápravu všech věcí souvisejících s ochranou evangelické víry proti každému, a to i proti svému panovníkovi. Moravané však počítali také s tím, že defenzoři budou oprávněni zasahovat i v případech, kdyby se "na svobodu země sahalo", tedy ve věci výrazně světské a politické povahy. V textu instrukce jsou defenzoři nazýváni konšeli zemskými, což ještě více i po stránce formální vystihuje koncipování úřadu defenzorů jako orgánu, který má správně-politický charakter. Instrukce dále obsahovala ustanovení, že činnost defenzorů při výkonu jejich pravomocí nemá být považována za rebelii vůči státní moci. Moravané usilovali i v rámci připravované konfederace o co největší autonomii.

93 - Členy moravského poselstva byli dále Kryštof z Říčana, Jan Čejka z Olbramovic, Jan starší Odkolek z Oujezdce, Jindřich Vodický z Jemníka, Abrahám Kolkrejter ze Znojma a Martin Lipolt z Jihlavy.

V textu instrukce byla například nastíněna otázka možného zřízení samostatné moravské kanceláře. O zřízení zvláštní moravské kanceláře se zasazoval Karel st. ze Žerotína v letech 1608 - 1614, kdy zastával úřad moravského zemského hejtmána.⁹⁴

V případě Moravy nedošlo k vydání recesu, ale přímo k uzavření smlouvy mezi českými direktory a zástupce moravských stavů. Smlouva, jež vycházelo z rovnoprávnosti smluvních stran, byla uzavřena 5. července 1619.⁹⁵ Týkala se i otázky zasedacího pořádku u nejvyšších zemských úřadů a pořadí nejvyšších úředníků při slavnostních průvodech. Nešlo zdaleko o věc novou, byla předmětem častých sporů mezi jednotlivými stavy již v předcházejících stoletích.⁹⁶ V souladu s "pořádkem starobylých" měl zaujímat nejčestnější místo nejvyšší půkrabí, dále následoval hejtmán markrabství moravského atd., vždy jedna osoba z Čechů a druhá z Moravanů, jak kteří úřadové zemští vyšší a nižší po sobě jdou v panském stavu a stavu rytířském. Ve smlouvě byl také uveden požadavek moravských stavů, týkající se přesného vymezení působnosti české kanceláře ve vztahu k Moravě a odkazovala na řešení tohoto požadavku na budoucí "porovnání" (tedy Českou konfederaci). Česká konfederace i zvláštní články ze září 1619⁹⁷ upravovaly podrobně otázku personálního obsazení české kanceláře a též zde bylo mimo jiné stanoveno, že obyvatelé jednotlivých zemí nemají být bez souhlasu nejvyšších úředníků těchto zemí povolávání k úřednímu jednání do české kanceláře. Okruh záležitostí, ve kterých mohla česká kancelář rozhodovat ve věcech obyvatel inkorporovaných zemí, však v České konfederaci ani ve zvláštních Moravských člancích nebyl vymezen.

94 - Karel starší ze Žerotína, *Z korespondence*, Praha 1982, s. 17

95 - Pavel Skála, *cit. dílo*, s. 215 - 216

96 - *V důsledku sporů o sedání v lavicích na zemském soudě byl uzákoněn Vladislavem Jagellonským v roce 1497 pevný zasedací pořádek.*

97 - František Kameníček, *cit. dílo*, s. 655

Ve smlouvě z 5. 7. 1619 čeští direktori slíbili moravským stavům, že "listové a reversové", které dosud mají platnost a směřují proti svobodám a privilegiím Moravanů, budou zrušeny.

Ustanovení, které by jasně toto zrušení proklamovalo však nebylo obsaženo ani ve velké České konfederaci ani v ostatních dodatečných právních aktech souvisejících s Českou konfederací. Z několika konfедераčních článků ovšem jasně vyplývá, že jedna konfederovaná země nečiní nic na úkor konfederované země druhé.⁹⁸ Z tohoto můžeme vyvodit, že právní normy, které by mohly směřovat proti suverenitě jednotlivých zemí anebo omezovaly jakýmkoliv způsobem práva stavů těchto zemí, nemají být v praxi používány. Co se týká Opavska, slíbili čeští stavové Moravanům, že budou jejich územní nároky k Opavě řešit při nejbližší příležitosti, a to na generálním sněmu. Připomeňme, že čeští stavové vyšli v případě Opavy nakonec vstříc územním požadavkům Slezska.

Komplex recesů (včetně smlouvy s Moravou) vydaný českými direktory stavům inkorporovaných zemí, připravoval půdu pro přijetí České konfederace a tvořil právní základ konfедераčního hnutí v českém státě na jaře a v létě roku 1619.

Pokud se týká Horních Rakous pražské direktorium vyslalo roku 1619 své poselstvo na dubnové zasedání hornorakouských stavů v Linci. Poselstvo tvořili Radslav mladší Vchynský a Petr Milner. Tito měli za úkol připravit pozici pro vzájemná konfедераční jednání.⁹⁹

98 - Srov. článek České konfederace č. 57 a 58

99 - Anton Gindely, *Dějiny českého povstání léta 1618, Praha 1870 - 1880, s. 42*

Hornorakušané, stejně jako i dolnorakouští stavové přivítali konfедераční snahy české strany se sympatiemi, což se projevilo i v dalších jednání rakouských stavů s Matyášem Thurnem.

Ve prospěch konfederace vyjednávali rakouští stavové i s Moravany a připomínali jim konfederaci uzavřenou v roce 1618 ve Štěrboholec.¹⁰⁰

Hornorakouští a dolnorakouští stavové vyslali rovněž poselstvo do Uher, jehož účastníky byli Zachariáš Starzer, Ondřej Thonrandl a Hans Oldřich ze Stahremberka. Tito vyjednávali v květnu roku 1619 o konfедераčních plánech s uherským palatinem Forgačem. On však neměl pochopení a poselstvo se proto obrátilo přímo na uherské stavy, které byly jednání nakloněny.¹⁰¹

100 - Anton Gindely, cit. dílo, s. 42

101 - Tamtéž, s. 47

7.2 Přijetí české konfederace¹⁰²

V červenci roku 1619 se sešel na podnět českých direktorů v Praze generální sněm, který měl projednat text důležitého závažného dokumentu české státnosti nové ústavy českého státu - české konfederace.¹⁰³ Text ústavy připravili předem zvláštní komise složené ze zástupců jednotlivých historických zemí. Český stát měl být svojí státní formou jakousi federací pěti historických zemí - Čech, Moravy, Slezska a Horní a Dolní Lužice, které byly ústavně důsledně označovány jako "tyto sjednocené země". Přesněji řečeno, česká konfederace tento svazek pěti zemí nezakládala a nebyla tedy v tomto směru konstitutivním aktem. Nešlo zde totiž o žádné novum, neboť český stát se zeměmi inkorporovanými zde existoval v té podobě, jako před Bílou horou již zhruba od 14. Století. Na tento fakt česká konfederace již v úvodu poukazuje. Zároveň je však autory textů zdůrazňováno, že v české konfederaci dochází k podrobnější a komplexnější právní úpravě vztahů mezi jednotlivými zeměmi českého státu. Toto mělo svůj hluboký juridický i politický význam a dopad.

Generální sněm v Praze byl zahájen 8. 7. 1619 slavnostními bohoslužbami v kostele Největší Trojice na Újezdě. Samotné jednání pražského generálního sněmu vyvrcholilo 31. 7. 1619¹⁰⁴. Delegation z jednotlivých zemí jednaly od brzkého rána o předloženém konfедераčním textu. Jednání probíhala nejdříve odděleně v rámci jednotlivých delegací a až teprve v 10 hodin se shromáždili zástupci všech historických zemí v soudní světnici na Pražském hradě. Zasedání se zúčastnili i kníže Minsterberský, hrabě Vilém z Roupova, který hovořil česky a Jáchym Ondřej Šlik (jeden z hlavních iniciátorů české konfederace).

102 - Pod pojmem *Česká konfederace*, je třeba rozumět jednak ústavní listinu a jednak přímo svazek konfederovaných zemí.

103 - Pavel Skála, cit. dílo, s. 188

104 - Tamtéž, s.207

Šlik konverzoval německy, zvláště kvůli zástupcům ze Slezska a obou Lužic a deputaci rakouských stavů, jež vedl důležitý rakouský politik a diplomat J.E. Tschernembl. Po přednesení textu konfедераční listiny v českém jazyce sekretářem direktoria Benjaminem Fruweinem a v německém jazyce německým sekretářem Kašparem Lukem, se přistoupilo k hlasování o konfederaci. Všichni zástupci stavů byli vyzváni Václavem Vilémem z Roupova, aby vykonali slavnostní konfедераční přísahu. Češi a Moravani přísahali v jazyce českém, zástupci Slezska a Lužic v jazyce německém. Formule přísahy byla nedílnou součástí textu české konfederace. V průběhu přísahy byla na Pražském hradě otevřena okna a dveře, což mělo symbolický význam. Šlo o záležitost týkající se celého státu a přísaha se měla rozletět po celé zemi. Po přijetí české konfederace ztvrdili účastníci historického zasedání generálního sněmu její text podpisy a pečeti.

Česká konfederace byla přijata v době politicky dynamické, kdy došlo k vyhranění stanovisek a názorů jednotlivých politických skupin ve státě i v celé Evropě. Podle mínění jedněch byla doba příznivá k vypracování a k přijetí zásadního zákona státu - ústavy, spočívající na principu federativním, podle mínění druhých nebyly podmínky v zemi ještě zdaleka takové, aby odůvodnili přijetí tak závažného dokumentu. Zastánci prvního stanoviska byli například Jáchym Ondřej Šlik a Václav Budovec z Budova.¹⁰⁵ Reprezentantem druhého krajního stanoviska byl moravský hejtman Karel starší ze Žerotína.¹⁰⁶

Text české konfederace byl připravován v domě Bohuslava z Michalovic. O celkové koncepci konfедераční listiny se radili zástupci českých stavů s deputacemi zainteresovaných zemí i s delegací z Rakous.¹⁰⁷ Rýsovala se zde možnost vytvoření sjednocení státu na širší teritoriální základně, jakési středoevropské organizace států bez účasti Habsburků¹⁰⁸

105 - Karel starší ze Žerotína, *Z korespondence*, Praha 1982, s. 381 - 327

106 - *Tamtéž* s. 322 - 327 a zvl. s. 326

107 - Josef Polišenský, Jan Jesenský *Jessenius*, Praha 1965, s. 63

108 - Zdeněk Šolle, *Mansfeld a české stavovské povstání*, Strahovská knihovna 1972, s. 80

Původní širší pojetí konfederace jako svazku Českého státu a některých dalších středoevropských zemí se však posléze zúžilo na konfederaci českých, která měla být postupně rozšiřována.¹⁰⁹

Text české konfederace obsahoval 100 článků a její obsah a rozčlenění do jednotlivých tematických celků odpovídal zcela jasně předem stanovené formě. Svojí povahou se dělily články konfедераční listiny zhruba na dvě skupiny. Jedna z nich se dotýkala přímo otázek víry a druhá, použijeme-li moderní terminologie, samotných ústavních základů státu. Problematika vyznání ovšem zasahovala i do článků majících primárně charakter státoprávní. V české konfederaci byly řešeny vztahy mezi jednotlivými sjednocenými zeměmi, finanční otázky, volba panovníka, byla zde stanovena práva států, zakotvena pravidla obsazování nejvyšších zemských úřadů, řešena otázka obrany státu. Česká konfederace spočívala na zásadě, že veškerá moc ve státě je v rukou evangelických stavů a konstituovala tak v podstatě evangelický stát. Princip stavovství se promítl do mnoha článků konfедераční listiny. Přímo klasicky byl vyjádřen v článku č. 57, kde bylo stanoveno, že stavy nemají se vzájemně utiskovat a rušit se ve výkonu svých práv a privilegií. Rovnováha v mocenské hierarchii stavové - panovník, respektive panovník - stavové, dodržovaná víceméně v období stavovské monarchie byla zde významně narušena ve prospěch stavovské evangelické složky v Českém státě.¹¹⁰ V české konfederaci našla odraz i jedna ze základních myšlenek monarchomachismu - učení o oprávněném odporu poddaných proti panovníku - tyranu, totiž že v případě porušení povinností panovníka vůči stavům, jsou stavy v souladu s čl. 30 české konfederace de facto zproštěny svých povinností vůči panovníkovi.

109 - Rudolf Stanka, *Die böhmischen Conföderationsakte von 1619*, Berlin 1932, s. 74 – 75

110 - *Je zde možno spatřovat projev "republikánských tendencí" (v českém státě nebyly moc silné). Tyto tendence, pronikají již v 16. stol do stavovských programů, které směřovaly k oslabení moci panovníka ve státě a k posílení stavovské moci.*

Svým obsahem i formou vycházela česká konfederace z domácích i cizích vzorů. Co se týká domácích vzorů, inspirovali se autoři české konfederace prameny právní i politické povahy. Na jedné straně to byly například sbírky zemského práva a sněmovní usnesení, (zejména s.u. z roku 1547)¹¹¹, na druhé straně husitské manifesty, které měly výrazně politický charakter, ač v mnoha případech zahalený náboženskými formulacemi. Do mnoha husitských manifestů totiž pronikla myšlenka monarchomachismu, která je jasně formulována v článku č. 30 i v úvodu České konfederace, a která nepochybně ovlivnila i ustanovení o defenzorech a jejich kompetenci. V husitských manifestech byla tato myšlenka vyjádřena v sakrální rovině, jako myšlenka o povinnosti (nejenom tedy právu) husitů postavit se proti každému, tedy i panovníku, který by chtěl vystupovat proti jejich víře. Zcela konkrétně je v manifestech kritizován Zikmund, proti kterému husité vyzývají k odporu a nechtějí ho přijmout za českého krále.¹¹²

Myšlenky husitských manifestů se odrazily i na jednáních husitských sněmů. Na památném sněmu v Čáslavi v červnu 1421 byl Zikmund prohlášen za nehodného české koruny a ke čtyřem pražským artiklům byl dokonce připojen artikul pátý, v němž se účastníci sněmu rozhodli neuznávat Zikmunda za českého krále.

Ideovým východiskem České konfederace byly také stavovské apologie, zejména druhá, dále pak Rudolfův Majestát a Porovnání. Oba tyto dokumenty měly povahu zákona a současně měly charakter výrazně politický.

111 - Rudolf Stanka, *Die böhmischen Conföderationsakte von 1619*, Berlin 1932, s. 7

112 - Amedeo Molnár, *Husitské manifesty*, Praha 1980, s. 67

Nelze zcela vyloučit, že některá ustanovení České konfederace, například o vzájemné pomoci sjednocených zemí, o defenzorech atp. byla přímo ovlivněna mírovým projektem českého krále Jiřího z Poděbrad z let 1462 - 1464¹¹³ (články č. 3,4,6 aj.), zejména jeho úvodní částí.

Cílem mírového projektu byla ochrana míru v Evropě a na jeho základě mělo dojít k vytvoření mezinárodní organizace Unio, ve které by byly zastoupeny jednotlivé země. V České konfederaci byla řešena otázka formy českého státu a sice na principu federativním. Oba dokumenty vznikaly ve zcela jiných historických podmínkách a motivace jejich vzniku byla zcela rozdílná, přesto však nelze vyloučit na základě srovnání obou textů jistou myšlenkovou vazbu mezi oběma dokumenty. Ve zprávách z Benátek o jednáních Antonia Mariniho s francouzským králem Ludvíkem XI. v zimě na přelomu let 1462 - 1463 je zmíněno, že předmětem jednání s Francií byla Confederatio, kterou měl francouzský král uzavřít s králem českým.¹¹⁴ Je zde tedy užit termín, který byl nazván svazek historických zemí v ústavě českého státu z roku 1619 - Konfederace.

Na obsah České konfederace mělo vliv i konfедераční hnutí v Nizozemí a ve Švýcarech.¹¹⁵ Toto hnutí velmi silně ovlivnilo konfедераční snahy v českých zemích, jejichž výsledkem byla právě nová ústava českého státu. Ideovým východiskem byla nepochybně listina o Utrechtské unii z roku 1579, kde nalézáme formulace, které byly zřejmě podkladem některých pasáží České konfederace (například ustanovení o vzájemné pomoci a podpoře sjednocených provincií).

113 - Václav Vaněček, *cit. dílo*, s. 71

114 - *Tamtéž*, s. 39

115 - Josef Polišenský, *Documenta bohémica bellum tricennale*, Praha 1971, s. 81

Připomeňme, že Utrechtská unie byla obranným spolkem proti Španělsku a základem nezávislých Spojených provincií nizozemských - pozdějšího Holandska.

Pokud se týká Švýcarska¹¹⁶, skládalo se (v 16. století až do roku 1798) ze 13 kantonů, ke kterým příslušely ještě tzv. zugewandte Orte a poddané oblasti spravované přímo kantony.

Švýcarsko bylo jakousi šlechtickou federativní republikou bez společné vrchní vlády. Kantony byly více méně autonomní jednotky, vůdčím kantonem se stal postupně Curich (tzv. Vorort), který vypisoval společné sněmy pro konfederaci a zajišťoval některé věci společné celému spolku (například otázky obrany). Český stát se se svými konfедераčními plány blížil spíše nizozemskému modelu, kde vazby jednotlivých provincií mezi sebou byly pevnější povahy než tomu bylo ve Švýcarech. Švýcarské kantony měly svoji samosprávu, byly suverenní a měly povahu demokratických republik se silnými aristokratickými rysy. Švýcarská konfederace neměla společnou ústavu, Severní nizozemské provincie naproti tomu přijaly dohodu o Utrechtské unii, která měla ústavněprávní povahu. Podobně i úmluva o České konfederaci byla ústavněprávního charakteru. V čele nizozemských provincií spojených v Utrechtskou unii stál místodržitel, v čele zemí spojených v Českou konfederaci stál český král. Ve sjednocených zemích v Českou konfederaci byla zachována kontinuita historické formy královské vlády. V Čechách se ovšem ojediněle objevily náznaky republikánských myšlenek, ve kterých se skrývala možnost vybudovat šlechtickou oligarchickou republiku (Petr Milner).¹¹⁷ Její rysy koneckonců konfederace měla, i když instituce krále zůstala zachována.

116 - G. Guggenbühl, *Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft*, Zürich 1947, s. 432

117 - Josef Polišenský, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha 1958, s. 190

Název konfederovaných zemí - Česká konfederace - upomíná na úmluvu o Varšavské konfederaci z roku 1573.¹¹⁸ V případě Varšavské konfederace však jde o dokument prioritně náboženské povahy, založený na augspurské konfesi, podobný Rudolfovu Majestátu a Porovnání z roku 1609. Varšavská konfederace představuje spojení několika velkopolských území. Byla přijata na varšavském sněmu a zaručovala náboženskou svobodu. Z katolíků se připojila ke konfederaci pouze mizivá menšina. Smlouva byla schválena po smrti krále Zikmunda Augusta v roce 1573 a nový panovník Jindřich z Valois tuto smlouvu potvrdil až dodatečně. Účelem uzavření Varšavské konfederace byla podobně jako v případě České konfederace ochrana evangelické víry. Česká konfederace, jak vyplývá z úvodu i z jednotlivých jejích článků, se ovšem neomezovala pouze na ochranu evangelické víry. Její cíle byly dalekosáhlejší, šlo zde rovněž o společnou ochranu před nepřitelem a ochranu stavovských svobod a privilegií. Česká konfederace byla také dokumentem ústavněprávní povahy, upravovala formu státu a zasahovala téměř do všech oblastí státoprávního života v Českém království. Ovšem i Varšavská konfederace se dotýkala alespoň letmo některých otázek světského charakteru (například ochrany pohraničních zámků). Dále se pak zabývala i záležitostmi majetkoprávními (dluhy, majetkové zápisy atd.). Velmi významným je ustanovení o povinnosti všech zachovávat "spravedlivý pořádek" v zemi. Varšavská i Česká konfederace vycházejí z principu volební monarchie a v obou je zakotveno právo na odpor.¹¹⁹ Ani jedna z nich se nezabývá postavením poddaného lidu a vychází pouze vstříc zájmům stavů.

Česká konfederace byla i podle rady rakouského diplomata J.E. Tschernembla, který se velmi angažoval v českém konfедераčním hnutí, z počátku omezena pouze na země České koruny.

118 - Miroslaw Korolko, *Klejnot svobodnego sumienia*, Warszawa 1974, s. 7 - 8, 15, 17 - 18

119 - *Tamtéž*, s. 175

Tschernembl sám, v souladu se svým původním záměrem, stejně jako mnozí zástupci českého stavovského odboje (Bohuslav z Michalovic, Martin Fruwein, Jan Jessenius) avšak počítali s rozšířením konfederace i na další evropské země.¹²⁰ K vybudování širokého svazku zemí v rámci Evropy (evropská konfederace) mělo dojít postupně, neboť celková situace ve střední Evropě by těžko dovolovala realizaci velkorysého záměru najednou. K uzavření česko-rakouské konfederace došlo v srpnu roku 1610, tedy v krátké době po přijetí textu České konfederace. Na počátku roku 1620 se pak uskutečnila konfederace s Uhrami, o jejíž uzavření se z české strany zasloužili zejména Jan Milner a Pavel Ješín, kteří vyjednávali se zástupci Gabriela Bethlena.¹²¹

Na generálním sněmu roku 1620 se zasazovali o konfederaci se severním Nizozemím, Dánskem, Švédskem, Benátkami a hanzovními městy mladší příbuzný Jáchyma Ondřeje Šlika Jan Albín Šlik a Vilém z Roupova.¹²² Stavové přímo uložili na tomto sněmu českému králi Bedřichu Falckému, aby jednal o zapojení Nizozemí do České konfederace. Čeští stavové usilovali o užší spojení s Nizozemím, neboť severní Nizozemí předstávalo jednu z předních protestantských zemí sympatizujících s českými stavy. Také ze zahraničí jsou doloženy zprávy o úsilí českých stavů zbudovat konfederaci na širším teritoriálním základě. Po volbě Bedřicha Falckého českým králem sděluje dne 13. září roku 1619 anglický vyslanec v Haagu Dudley Carleton státnímu sekretáři Nauntonovi do Anglie, že čeští direktori mají velký zájem o spojení v konfederaci s Nizozemím a s hanzovními městy.¹²³

120 - Hans Sturmberger, Georg Erasmus Tschernembl, *Zur Geschichte der Gegenreformation*, Linz 1953, s. 151 a 180

121 - Účast Jessenia na přípravných jednáních česko - uherské konfederace je velmi pravděpodobná. Jessenius se zúčastnil sněmu v Bratislavě v červnu roku 1618 a na jaře roku 1620 zastupoval v poselstvu český stát na uherském sněmu v Bánské Bystřici.

122 - Josef Polišenský, *Historie o válce české*, Praha 1964, s. 258 - 259

123 - Josef Polišenský, *cit. dílo*, *dosl. citát s. 190*

V tomto směru vyjednával tak s Haagem bratr Jana Milnera, český diplomat Petr Milner, který se zasazoval i o uzavření konfederace s hornorakouskými stavy.¹²⁴

Představy o zbudování konfederace na širším územním základě se objevily v Evropě již před rokem 1620. Pokud se týká Benátek, existovaly k nim v našich zemích vřelé sympatie. Krištof Harant z Polžic a Bezdrůžic se ve svém cestopise, který vyšel v Praze roku 1608, obdivuje benátskému státnímu zřízení. V Benátkách byla v rovnováze moc stavu s mocí vladaře. Harant zde tak nepřímo prosazuje ideál stavovského státu a kritizuje panovnický absolutismus.¹²⁵

124 - *Josef Petráň, Staroměstská exekuce, Praha 1971, s. 170*

125 - *Jaroslav Vlček, Dějiny české literatury I, Praha 1951, s. 427*

7.3 O návrhu české konfederace z roku 1619

V edici pramenů ke třicetileté válce od Ch. d'Elvera je obsažen německý text České konfederace odlišující se v mnohých směrech od českého znění České konfederace¹²⁶ a od německé verze konfедераční listiny obsažené v edici Documenta Bohemica Bellum Tricennale. S největší pravděpodobností je text České konfederace z d'Elvertovy edice původním návrhem České konfederace, který doznal ještě do svého projednávání koncem července roku 1619 podstatné změny. Český text konfederace a německé znění v Documenta Bohemica jsou prakticky shodné. Srovnáme-li tyto dva texty s Českou konfederací v d'Elvetově sbírce po stránce formální, na první pohled vidíme, že konfедераční text u d'Elverta je rozsahem menší. Oproti 100 článkům konečné verze české ústavy obsahuje původní návrh pouze 84 článků, vlastně pouze 83, neboť článek 82 v textu chybí. Článekům předchází, stejně jako v konečné verzi rozsáhlý úvod. Je ovšem třeba konstatovat, některé články návrhu byly v konečné verzi rozpojeny a vznikly tak články dva.

Při srovnání návrhu textu konfederace s konečným zněním konfедераční listiny po stránce obsahové článek po článku, docházíme k závěru, že některé otázky nejsou v návrhu upraveny a v konečné verzi je na ně pamatováno, a naopak, že některá ustanovení nebyla z návrhu do konečného znění přejata. Vystávají zde pak samozřejmě otázky, z jakého důvodu se tak stalo.

125 - Text zřejmě pochází z července roku 1619.

Jedním ze závažných rozdílů předlohy a ústavy v konečné verzi byla formulace ustanovení o obsazování některých nejvyšších úřadů v zemi výhradně evangelíky (v obou dokumentech je použit termín evangelík na rozdíl od méně radikálního pojmu podobojí, jak se sním setkáváme ještě v Rudolfově Majestátu). V předloze jde o článek č. 10, v konečné verzi o článek č. 16. Podle předlohy měli být v Čechách z řad evangelíků jmenováni nejvyšší purkrabí, nejvyšší kancléř, nejvyšší písař, podkomoří a hofrychtéř, na Moravě zemský hejtman, ve Slezsku vrchní hejtman, všichni hejtmané a kancléři v dědičných knížectvích a v obou Lužicích oba zemští fojtové. V konečném znění měli být v Čechách z řad evangelíků ještě navíc jmenováni oba dva karlštejnští purkrabí, mincmistr, hejtman Hradu Pražského, prezident komory, prezident rad nad apelacemi, jeden podkomoří a nejvyšší písař, v Lužicích zemští hejtmané a sudí. Podle předlohy byl tedy počet úředníků, kteří museli být jmenováni z řad evangelíků daleko menší než podle konečného znění České konfederace. Autoři původního návrhu patrně počítali při sněmovním projednávání konfедераčního textu s možným vystoupením katolíků proti konfедераční listině. Proto koncipovali jeden ze stěžejních článků České konfederace o obsazování zemských úřadů evangelíky v předloze poměrně mírně. Ke změně článku, kterým se rozšiřuje počet úředníků, kteří museli být evangelické víry, došlo s největší pravděpodobností v souvislosti s mocenským a politickým posílením protestantského tábora oproti katolickému.

V předloze se článek č. 10 dotýká i problematiky měst (je zde stanoveno, že primas musel být evangelického vyznání), v konečné verzi se o obsazování úřadu primase hovoří v článku č. 18, který je věnován ustanovování městských rad. V konečné verzi je k problematice obsazování městských rad navíc stanoveno, že ve městech s dostatkem osob evangelického vyznání mají být do městských rad dosazováni pouze evangelíci (čl. č 19). V předloze je ovšem daleko důrazněji než v konečné verzi požadována k výkonu zemských a městských úřadů kvalifikace, to

znamená jistý rozhled, vzdělání a praxe (např. č. č. 12). V konečné verzi se více zdůrazňovala otázka víry a stupeň kvalifikace byl ponechán poněkud stranou.

Předběžný návrh i konečné znění České konfederace zakotvují shodně, že cizozemci nemají zastávat vysoké úřady, v konečné verzi je ještě uvedeno, že cizozemci nemají být dosazováni ani do církevních úřadů (čl. č. 11). Česká konfederace dovádí myšlenku superiority evangelíků do konce a stanoví, že duchovní podjednou si nesmějí osobovat "vrchnost" nad evangelíky jak ve věcech duchovních, tak ve věcech světské povahy (článek č. 15).

V konečném znění České konfederace je daleko podrobněji upravena otázka volby panovníka (v návrhu se volby krále dotýká článek č. 15). V České konfederaci se nachází ustanovení č. 28, kde je stanoveno, že každá konfederovaná země má při volbě krále jeden hlas (Morava, Slezsko, Horní a Dolní Lužice) s výjimkou Čech, které měly hlasy dva. V případě rovnosti hlasů rozhodoval los. Podle konečného znění České konfederace svolávali generální sněm za účelem volby krále čeští defenzori (č. č. 27).

Pokud se týká ustanovování defenzorů do jejich úřadu, je v předloze konkrétně stanovena lhůta, ve které měl být na uprázdněné místo defenzora zvolen evangelickými stavy nový defenzor. V předloze je stanovena lhůta čtyř neděl (čl. č. 44), podle konečné verze se tak mělo stát co nejdříve (čl. č. 60)

V konečném znění České konfederace je daleko podrobněji uvedena konkrétní výše vzájemné vojenské pomoci konfederovaných zemí. V předloze není na rozdíl od konečné verze uvedena konkrétní výše vojenské pomoci, hovoří se zde o ní pouze v obecné rovině. Konečné znění konfедераční listiny je v části věnované vojenským otázkám dokladem formování se jednotné armády a jednotného vojenského velení (čl. č. 81 a 85). Konečná verze dále navíc stanoví, že v případě, kdyby vojenská pomoc v rámci stanovené výše nepostačovala k porážení nepřítele,

jsou konfederované země povinny co nejdříve "svou nejvyšší mocí" přispět napadené zemi na pomoc (čl. č. 80). Oba dokumenty se zabývají velmi podrobně řešením případu napadení nepřítelem více než jedné konfederované země současně.

V článku č. 57 České konfederace je jasně uvedeno (podobný článek není obsažen v předloze), že jeden stav nesmí omezovat stav druhý ve výkonu jeho práv. Je zde položen důraz na stavovský charakter české feudální společnosti.

V konečném znění České konfederace jsou navíc zařazeny i články týkající se majetkoprávních věcí, například je zde upravena otázka "propuštění" dědictví z jedné konfederované země do druhé (článek č. 37). Jedním z mála artikulů upravujících problematiku související s poddanstvím je článek č. 38 (v předloze bychom podobné ustanovení marně hledali), o "výhostech", které byly nutné k tomu, aby se poddaní mohli ucházet o přijetí do poddanství u jiné vrchnosti v rámci konfederovaných zemí.

Konečná verze konfедераční listiny se také zabývá dobou sněmování (předloha tuto otázku pomíjí) a stanoví, což je velmi racionální, že žádný sněm nesmí trvat déle než dva týdny. Jen ve vyjimečných případech, uznají-li to stavové za nutné, mohou sněmy trvat déle než 14 dní (článek č. 96).

Zajímavé je ustanovení č. 99 České konfederace, jehož znění rovněž v předloze nenacházíme "Naposledy na jaký způsob Erbanunkové s Jich Mtni kurfiršty a jinými okolními zeměmi obnovení býti měli, má to při nejprv příštím sněmě uváženo a na místě postaveno býti".

V předloze se také nenachází článek odpovídající článku č. 98 konečného znění České konfederace. V tomto článku je stanoveno, že budoucí usnesení stavů včetně České konfederace, mají být co nejdříve uváděna do praxe.

Článek č. 90 konfедераční listiny do jisté míry upomíná na článek č. 81 předlohy. Oba dva články jsou ovlivněny ideou monarchomachismu. Zevrubně je ovšem právo na odpor zakotveno v článku č. 19 předlohy, tento článek prakticky odpovídá článku č. 30 konečné verze. V konečném znění je v článku č. 90 stanoveno, že kdokoli ze stavů by chtěl vystupovat proti Rudolfově Majestátu a České konfederaci má být za pomoci všech sjednocených zemí "přidržán" k poslušnosti.. V článku č. 81 předlohy se hovoří o panovníku, který je povinen zachovávat Českou konfederaci. Logickým pokračováním tohoto článku je pak následující článek předlohy (č. 83), podle kterého má král podporovat celou svou vahou konfederované země. Jednotlivé konfederované země byly v souladu s původním konfедераčním návrhem oprávněny hájit svá práva a privilegia všemi prostředky. Z kontextu lze však dovodit, že tyto prostředky k hájení svých práv mohly země použít vůči každému, tedy i vůči panovníku. Pod pojmem země lze s největší pravděpodobností chápat stavy těchto konfederovaných zemí. Právo na odpor vůči panovníku je v článku č. 81 předlohy zakotveno spíše nepřímou formou, přesto však lze říci, že předloha byla v uplatnění myšlenek monarchomachismu radikálnější než konečná verze.

Připomeňme v této souvislosti článek o obsazování zemských úřadů evangelíky, který byl v konečné verzi České konfederace formulován radikálněji než v původním návrhu (článek č. 16 konečné verze, článek č. 10 předlohy). Právo na odpor je zase naopak ostřeji vyjádřeno v předloze. Zmínění legislativní úpravy práva na odpor v České konfederaci bylo s největší pravděpodobností zapříčiněno nejednotností názorů v této otázce i mezi samotnými protestantskými stavy. Zřejmě to byly taktické důvody, které motivovaly zdrženlivý postoj většiny evangelických stavů k použití práva na odpor proti panovníku. Mnozí stavové nechtěli oproti Habsburkům zastávat jednoznačně negativní stanovisko a nechávali si tak do budoucna otevřenou cestu k případnému vyjednávání s Habsburky.

Ve srovnání s konečnou verzí České konfederace se nachází v předloze několik článků, které do konečného znění pojaty nebyly. Jde například o článek č. 73 předlohy, podle kterého měly být zrušeny lichvářské smlouvy, část majetku získaná na základě těchto smluv měla být ponechána legitimním dětem osoby, která tento majetek vlastnila. Další část (není uvedeno jak velká) měla být rozdělena na dvě poloviny, jedna měla připadnout městu, kde tato osoba žila, druhá měla být vynaložena na účely defenze.

V článku č. 74 předlohy se objevují náznaky vytvoření jednotné mince v rámci konfederovaných zemí. Prakticky mělo dojít ke "zlehčení" mince. Článek č. 75 předlohy sledoval zamezení pohybu peněz ven ze země. Způsob zamezení pohybu peněz ze země měl být upraven zvláštní právní normou. Ten, kdo toto ustanovení týkající se měny porušil, byl povinen zaplatit pokutu. Není řečeno v jaké výši, ani jakým způsobem se vyměřovala. Polovina pokuty měla jít ve prospěch "domovského práva" viníka a druhá polovina ve prospěch defenzorů, tedy prakticky ve prospěch protihabsburského odboje. Ve zmíněných ustanoveních spatřujeme i náznak formování se celních předpisů.

Závěrečný článek návrhu (článek č. 84) stanoví podobně jako článek č. 100 konečné verze, který je jakýmsi interpretačním pravidlem, že do budoucna nesmějí být přijímány žádné právní normy, které by byl v rozporu s obsahovou stránkou České konfederace a Rudolfova Majestátu.

V článku č. 84 předlohy (v České konfederaci se podobné ustanovení nenachází) je dále stanoveno, že v případech těžkých zločinů spáchaných některým z příslušníků stavů, mají defenzoři podat žalobu k zemskému soudu, který byl oprávněn ve věci rozhodnout. Odvolání proti jeho rozsudku nebylo přípustné. Článek nepředstavuje žádné novum oproti běžné praxi, o trestných činech šlechty

rozhodovaly již dříve zemské soudy. Z článku předlohy ovšem jasně nevyplývá, (neboť se zde nehovoří o stavech) zda se ustanovení netýká též pachatelů těžkých trestných činů z řad měšťanů, kteří podléhali podle dosavadní právní úpravy a praxe městským soudům. Nové ovšem je, že defenzoři, případně stavové a zřejmě i měšťané, byli oprávněni podat žalobu k zemskému soudu. Ze stavů tak mohl učinit kdokoli, tedy i osoba, která nebyla poškozena. Podle dosavadní právní úpravy v zemském právu se řízení před zemským soudem zahajovalo na základě žaloby příslušníka šlechty, který se cítil ve svých právech poškozen. Vyjimečně se řízení zahajovalo na základě žaloby měšťana v souladu s právní úpravou ve Svatováclavské smlouvě. V ustanovení článku č. 84 předlohy je kladen opět důraz na institut defenzorů, kteří měli vystupovat v řízení jako veřejní žalobci. Článek je ovšem formulován jen velmi mlhavě a vyvolává tak celou řadu otázek.

Závěrem lze konstatovat, že pokud se týká ustanovení ekonomické a finanční povahy, je předloha obsahově bohatší než konečná verze České konfederace a blíží se v tomto směru znění česko-uherské konfederace z počátku roku 1620, která rovněž obsahovala ustanovení zabývající se obchodními a finančními vztahy. V této části je předloha progresivnější než konečné znění České konfederace.

V d'Elvertově pramenné sbírce je obsažen i dokument se zvláštními artikulemi týkajícími se pouze Čech. Jde o 27 artikulů, prakticky pouze o 26, neboť u č. 13 je poznámka *omittatur*, které chtěli čeští stavové zřejmě připojit k textu České konfederace. Artikule se podobají svojí formou i obsahem zvláštním článkům jednotlivých konfederovaných zemí za září roku 1619, doplňujícím text České konfederace. K přijetí českých zvláštních článků však nedošlo patrně proto, že zásadní věci obsažené v navrhovaných artikulích byly řešeny v České konfederaci a sněmovním usnesením z roku 1619 a promítly se také do zvláštních článků jednotlivých sjednocených zemí.

Návrh zvláštních artikulů pro Čechy upravuje v první řadě otázku víry. Z Rudolfova Majestátu bylo převzato ustanovení, že protestanté mají mít ve své správě Akademii. Konečný text České konfederace toto výslovně neuvádí, ale odvolává se na několika místech na Rudolfův Majestát, jehož platnost tím znovu potvrzuje. České artikule dále stanoví, že při projednávání královských propozic na zemském sněmu "má se zůstatí" na stanovisku, které zaujmou stavové ke královské propozici (článek č. 10). Priorita stavů ve společnosti je zde jasně zakotvena.

V člancích č. 11 a č. 12 je uvedeno, že vedle kancléře a vícekancléře mají v české kanceláři působit výhradně sekretáři evangelické víry.

V dalších člancích je (čl. č. 16 a 17) je výslovně zakotveno, že ve městech nemají nadále vykonávat svoji činnost královští hejtmané a rychtáři a že veškeré městské záležitosti mají řešit do budoucna městské rady. V člancích č. 21 a 23 je uvedeno, že česká kancelář nemá být podřízena dvorské komoře, a že města nepodléhají královské komoře, a že města nepodléhají královské komoře, ale jsou samostatným stavem.

Ve zvláštních českých artikulech se setkáváme prakticky pouze se třemi články, které nebyly do České konfederace zařazeny. V článku č. 26 byl kladen důraz na ochranu hraničních území, zejména na západě Čech a hovořilo se tu o nutném vybavení některých měst hraničních pásem municí a vojenskými hlídkami. Ochrana hraničních území je zakotvena až v česko-uherské konfederaci, zde jde ovšem o ochranu východních hranic Uher-ochranu před případným tureckým nebezpečím.

Po článku č. 19 českých artikulů nesmělo být podle staré právní zásady královské zboží zcizeno. Pokud však bylo zatíženo dluhy, za které ručila povinně

královská města, mohlo dojít k jeho prodeji.¹²⁶ Část peněz z prodeje měla být poskytnuta na vyrovnání královských dluhů věřitelům a část finančních prostředků utržených z prodeje by použili direktoři na vojenské účely. V článku není sice stanoven zákaz povinného ručení královských měst za dluhy panovníka, ale celková koncepce tohoto článku fakticky proti povinnému ručení královských měst směřuje.

Zvláštní české artikule věnují velkou pozornost otázce materiálního zabezpečení stavovského povstání. Vedle již zmíněného článku č. 19 je to článek č. 18 (třetí článek jehož paralelu rovněž v České konfederaci nenacházíme). Podle tohoto článku byli stavové povinni půjčit direktorům peníze k účelům obrany země, prakticky na podporu stavovského povstání. V článku je jasně stanoveno, že finanční prostředky mají být vynaloženy nejen na obranu evangelické víry, nýbrž i na ochranu stavovských politických privilegií a svobod.

Je chybou autorů České konfederace, že otázku materiálního zabezpečení protihabsburského povstání nechali v konečném znění České konfederace poněkud stranou pozornosti. Stalo se tak patrně z důvodů, aby příliš konkrétním normováním finančních povinností nebyli sami evangeličtí stavové "postiženi" a nebyli právně zavázáni k majetkové podpoře stavovského povstání.

126 - *Deskové statky nesměly být prodány v žádném případě.*

8. Česko-rakouská konfederace

8. Česko-rakouská konfederace

Počátek konfедераčního hnutí v Rakousích nalézáme již v prvním desetiletí 17. století.

30. srpna roku 1608 se vytvořila ennská konfederace hornorakouských protestantských stavů, která měla v jistém smyslu, skryté protihabsburské tendence. Iniciátorem tohoto spojení, jehož se účastnila vedle vyšší a nižší šlechty i města, byl rakouský politik a diplomat G.E. Tschernembl.¹²⁷ Dne 3. října 1608 se vytvořil v Hornu svazek dolnorakouských stavů.¹²⁸ Konfederace dolnorakouských stavů se omezovala pouze na vyšší stavy, města v ní zastoupena nebyla.

V politice dolnorakouské protestantské šlechty se tak ve vztahu k městům projevila stejná chyba jako u českých pánů a rytířů, kteří mnohdy odmítavým politickým postojem vůči městským požadavkům bránili vytvoření jednotné široké protihabsburské fronty, což bylo aktuální zejména v letech 1618-1620. Důvodem uzavření obou konfедераčních spojení v Rakousích byla ochrana protestantského (evangelického) náboženství a ochrana před vnitřním a vnějším (Turecko) nepřítelem.

Na konci roku 1618 zaslali čeští direktoři evangelickým stavům do Vídně dopis, ve kterém se zasazují za uzavření česko-rakouské konfederace. Již v lednu roku 1619 obdrželi čeští stavové z Vídně odpověď, ze které je zřejmé, že Rakušané uvažují vážně o uzavření česko-rakouské konfederace.¹²⁹

127 - Hans Sturmberger, *Georg Erasmus Tschernembl, Zur Geschichte der Gegenreformation*, Linz 1953, s. 169

128 - *Tamtéž*, s. 174

129 - Pavel Skála, *cit. dílo*, s. 9

Tento postoj vyjádřili Rakušané již v průběhu generálního sněmu v Praze v roce 1615, kdy kupodivu čeští stavové se ke konfederaci s Rakušany stavěli odmítavě.

V dubnu roku 1619 vyjednávali čeští diplomaté Radslav z Vchynic a Petr Milner se zástupci hornorakouských stavů o uzavření česko-rakouské konfederace. Horní Rakušané považovali sjednocení s českými stavy za velmi žádoucí. Rovněž i ohlas konfедераčních snah českých stavů u dolnorakouských stavů se zdál být v této době kladný.¹³⁰

V polovině roku 1619 předali čeští direktoři představiteli konfедераčního hnutí v Rakosích G.E. Tschernemblovi návrh textu České konfederace s tím, aby jej předložil hornorakouským stavům, kteří tak měli být seznámeni s obsahem projektu České konfederace. Čeští direktoři a Tschernembl počítali s možným připojením hornorakouských a dolnorakouských stavů k České konfederaci. Tschernembl, který nebyl z počátku pro úplný rozkol s panovníkem, zdůrazňoval v rakouském i českém konfедераčním hnutí myšlenku obrany evangelického náboženství.¹³¹ Za jeho osobní účasti došlo 16. srpna 1619 v Praze k uzavření konfederace mezi českými stavy a zástupci inkorporovaných zemí se zástupci dolnorakouských a hornorakouských stavů. Byly tak uzavřeny dvě konfедераční smlouvy, které navazovaly svým obsahem na Českou konfederaci. Texty obou smluv uvádí Vilém Slavata ve svých Pamětech.¹³²

130 - Pavel Skála, cit. dílo, s. 115

131 - Hans Sturmberger, cit. dílo, s. 304

132 - Vilém Slavata, *Paměti*, Praha 1866, s. 227 - 229. Je třeba zdůraznit, že Horní a Dolní Rakousy, se kterými uzavřely české země konfедераční smlouvy, tvořily jen část Rakous. Vedle nich se nacházely na rakouském území ještě Tyroly, Korutany, Štýrsko, Kraňsko, Istrie a Salzburg.

V úvodu konfедераční smlouvy uzavřené s dolnorakouskými stavy je formulován i důvod uzavření smlouvy. Je zde zdůrazněno, že smlouva byla uzavřena za účelem obrany konfederace. Za cíl sjednocení je uvedena obrana obecně: není tu tedy jmenovitě hovořeno o obraně víry. Je upozorněno na existenci vojenského nebezpečí ze strany zemí mimo konfederaci a proto smluvní strany považují za nutné spojit se a zabezpečit obranu v případě napadení. Ze smlouvy vyplývá, že s jejím uzavřením projevíly souhlas panský, rytířský a městský stav jednotlivých smluvních stran - dolnorakouských teritorií a všech zemí účastných České konfederace. Stavy všech konfederovaných zemí se zavázaly, že budou zachovávat ustanovení dolno-rakouské konfederace a chránit všemi prostředky její dodržování. Sjednocení zemí nemělo být nikomu ke škodě, ale mělo sloužit k ochraně vlasti a k obhajobě stavovských privilegií a práv a "šťastnému panování naší vyšší vrchnosti a knížete země." Takřka jedním dechem se ve smlouvě hovoří o ochraně konfederace všemi prostředky proti komukoli, tedy zřejmě i proti panovníku, kdo by ji porušoval a na druhé straně být zabezpečeno "šťastné panování" vrchnosti a knížete. Je otázkou do jaké míry byli ochotní stavové ze svých nároků týkajících se jejich práv a privilegií ustoupit, aby byla zároveň zajištěna podle jejich představ "šťastná vláda" panovníka.

V textu České konfederace podobné ustanovení o zajištění "šťastného panování" vrchnosti či krále nenalzáme. Je třeba se ptát z jakého důvodu tato formulace, ostatně mnohokrát opakovaná v různých formách, byla do konečné česko-dolnorakouské smlouvy pojata. Je zřejmé, že tuto myšlenku zastávali zástupci dolnorakouských stavů a patrně z taktických důvodů je do konečného znění česko rakouské konfедераční listiny prosadili. Z úvodních pasáží vystupuje do popředí náboženská povaha smlouvy stoupenci evangelického náboženství zde byli nabádáni k důslednému zachování jejich víry. Rušitelé norem křesťanského života mohli být pokutováni svou vrchností. Autoři mají pod pojmem křesťanský život na mysli dodržování norem evangelického vyznání.

Po úvodní části následuje 9 článků, které tvoří obsahové těžiště česko-dolnorakouského konfедераčního ujednání. Smluvní strany se zavázaly zajišťovat pokojný výkon práv stavů jednotlivých konfederovaných zemí. Stejně jako česká konfederace vychází i česko-dolnorakouské ujednání z priority evangelických stavů oproti katolíkům. Pokud by katolíci proti konfederaci nic zlého nepodnikali, počítalo se s tím, že "k této konfederaci na ohlášení připuštění býti mají". Není zde stanoveno, jako je tomu v České konfederaci, že se musí zavázat přísahou k dodržování konfедераční smlouvy. Zřejmě stačilo jejich prohlášení, že budou zachovávat konfедераční ujednání. Toto prohlášení měli katolíci patrně učinit před evangelickými stavy.

V česko-dolnorakouské konfедераční smlouvě nalezneme mnohá ustanovení, která bychom mohli označit za ustanovení ústavněprávní. Takovouto povahu má výrazně článek č. 7, ze kterého vyplývá, že signatáři česko-dolnorakouské konfедераční listiny počítají se společným generálním sněmem, který se měl scházet jednou za pět let. Na tomto sněmu měl být vždy přečten text této konfederace, aby si i dědici signatářů uvědomili závažnost tohoto dokumentu a skutečnost, že i oni jsou jím vázáni. Stavy všech smluvních stran se měly dohodnout o místě konání generálního sněmu, který byl kompetentní řešit všechny záležitosti spojené úzce s obsahem konfедераční listiny. Šlo například o konkretizaci a specifikaci některých ustanovení konfедераční smlouvy či o řešení závažných činů směřujících proti konfедераční listině.

Vedle zákonodárné pravomoci tak byl sněm nadán i určitou pravomocí soudní a výkonnou. Autoři počítali s tím, že generální sněm uplatní vůči rušitelům příslušné sankce.

O kompetenci generálního sněmu není již nic bližšího v konfедераční listině stanoveno. Není zde také řečeno, kdo se mohl a měl sněmu účastnit, i když lze

předpokládat, že to měli být zástupci evangelických stavů smluvních stran. Není také jasné, kdo měl být svolavatelem sněmu. Článek č. 7 je nutno posuzovat v úzké spojitosti s článkem č. 5. V tomto článku je stanoveno, že kdyby některé smluvní strany či stavové těchto smluvních stran (zemí) byli ve svých právech zaručených konfедераční smlouvou omezováni, mají dát na vědomí tuto skutečnost ostatním smluvním stranám. V tom případě se měl sejít generální sněm evangelických stavů a celou záležitost posoudit a řešit. To znamená, že generální sněm se měl sejít ne pouze jednou za pět let, ale vždy v případě nutnosti. Selhala-li by smírná cesta řešení záležitostí navrhovaná generálním sněmem, bylo třeba jednotně společnými silami "utištěné" ochránit. V článku č. 5 je tak jasně stanovena povinnost všech smluvních stran spornou věc vyřešit.

V česko-dolnorakouském ujednání nenacházíme zakotvení práva na odpor stavů proti panovníku, jak je tomu v článku č. 30 České konfederace. Z této skutečnosti lze dovozovat, že dolnorakouští stavové, kteří se nechtěli dostat do konfliktu s panovníkem nebyli stoupenci monarchomachických ideí a v tomto směru byli tedy méně radikální než čeští stavové.

V článku č. 8 česko-dolnorakouského ujednání je vytyčena povinnost stavů seznámit panovníka (krále, knížete) s textem konfедераční listiny. Z tohoto ustanovení vyplývá, že panovníkův souhlas s obsahem konfедераční smlouvy se k její platnosti nevyžadoval a stejně tomu bylo i v případě České konfederace. I přes formulace česko-dolnorakouské konfедераční listiny o zachování a zajištění "šťastné vlády" vrchnosti lze konstatovat, že i česko-rakouské ujednání, stejně jako Česká konfederace, vycházelo ze zásady, že všechna moc v zemi patří evangelickým stavům.

V posledním artikulu bylo zakotveno, že česko-dolnorakouská konfederace nesměruje proti žádnému jinému spolku-konfederaci- ani proti privilegiím stavů jednotlivých zemí účastných na česko-dolnorakouském ujednání.

Česko-dolnorakouskou konfederaci můžeme považovat za mezinárodní smlouvu mezi zeměmi České koruny a Dolními Rakousy. Šlo o smlouvu sledující obranné cíle a obsahující ustanovení značně obecného a spíše proklamativního charakteru. Ústavněprávní prvky se promítly do smlouvy pouze nepatrně. Pokud hovoříme o obecné povaze vzájemné vojenské pomoci ani otázka konkrétní náplně vztahů mezi jednotlivými zeměmi. Na základě konfедераční smlouvy se mělo vytvořit volné sdružení suverenních států, svazek zemí spojených společným zájmem, kterým byla obrana před nepřítelem, ochrana stavovských privilegií a evangelické víry. Česko-dolnorakouská smlouva byla sjednána evangelickými stavy bez souhlasu panovníka. Příprava a přijetí konfедераční smlouvy bez ohledu na stanovisko panovníka je příkladem uvedení do praxe zásady, že všechna moc pochází od evangelických stavů a že panovník jim není v žádném případě nadřazen. Je jenom logické, že prosazování této zásady, společně s preferováním evangelické víry, bylo ostře odsuzováno habsburskými panovníky a představiteli katolíků.¹³³

Dne 16. srpna 1619 byla uzavřena také druhá konfедераční smlouva mezi zástupci České koruny a stavy Horních Rakous. Výslovně je zde stanoveno, že má "v této konfederaci zavřín býti a jí užívati král a kníže země".

Stejně jako v České konfederaci je zde stanoveno, že na přední úřady v konfederovaných zemích nemají být dosazováni cizozemci. Panovník (král, kníže) se nesměl radit s jezuitou a se žádným cizím poselstvem. I v dalším textu nacházíme ustanovení velmi obsahově a formulačně podobná článkům České konfederace.

133 - Vilém Slavata, cit. dílo, s. 229 - 231

V konfederaci uzavřené s hornorakouskými stavy se počítalo s tím, že král (knížata zemí účastných konfederace) projeví s uzavřením této konfederace souhlas. Podobné ustanovení nacházíme ve v České konfederaci¹³⁴, ale není obsaženo ve smlouvě českých zemí s dolnorakouskými stavy, i když celková koncepce a obsahová složka této smlouvy byla nejméně radikální.

Ustanovení o souhlasu krále, knížete s konfederací českých stavů s hornorakouskými stavy je ovšem čistě formálního a proklamativního charakteru, stejně jako je tomu i v České konfederaci. Pokud by panovník (král, kníže) se zněním konfедераční listiny nesouhlasil, neznamenovalo by to v žádném případě neplatnost konfедераčního ujednání.

Stejně jako do textu České konfederace se promítlo i do této konfедераční listiny právo na odpor proti králi (knížeti), který by nedodržel konfедераční smlouvu a dokonce proti ní cokoli podnikal (vyjednával s cizozemci a obsazení nejvyšších úřadů atp.). Zde vystupuje do popředí světský charakter a výslovně politická povaha konfедераčního záměru českých a hornorakouských stavů. Tschernemblem teoreticky připouštěné právo na odpor stavů proti panovníku zde našlo své jasné vyjádření. Stejně jako v České konfederaci se i ve smlouvě s hornorakouskými stavy prosadil zřetelně monarchomachismus. Pokud by král (kníže) učinil cokoli proti konfederaci, měli být stavové ipso facto zproštěni svých závazků vůči němu "a to, coby budoucně před sebe vzali, nemá jim k žádné urážce důstojnosti a vyvýšenosti královské a knížecí vykládáno býti."

Ustanovení o případném zproštění stavů jakýchkoli závazků vůči panovníku dává možnost k úvaze, zda mohli stavové takového panovníka zbavit trůnu.

134 - František Kameníček, *cit. dílo*, s. 649

Ve smlouvě s hornorakouskými stavy se objevilo i ustanovení z dědického práva, které již známe z textu České konfederace. Majetek z jedné země (smluvní strany) měl být "propuštěn" pravým dědicům do druhé země bez jakýchkoli těžkostí ze strany země, ve které semajetek - dědictví - nacházelo. Použijeme-li moderní terminologie, jde o ustanovení spadající svojí povahou do mezinárodního práva soukromého.

Další text konfедераční listiny je věnován defenzorům, přičemž čeští defenzoři zaujímají přední místo v defenzorském sboru konfederovaných zemí. Defenzoři skládali přísahu evangelickým stavům. Z České konfederace byla přejata ustanovení o vztazích mezi defenzory jednotlivých zemí. Každoročně se měli defenzoři všech konfederovaných zemí sejít, přičemž právo svolávat defenzory (v případě potřeby i častěji než jednou ročně) měli čeští defenzoři. Byla-li některá ze zemí napadena, měli právo svolávat defenzory konfederovaných zemí defenzoři napadené země. Všechny sjednocené země byly zavázána vzájemně si o vojensky bezprodleně pomoci. Výše vojenské pomoci (kvóta) však zde stanovena není. To znamená, že ustanovení o vzájemné pomoci zůstávají opět pouze v rovině obecné. Ze smlouvy vyplývá snaha řešit pokud možno v rámci konfederace všechny sporné záležitosti nejdříve smírnou cestou a pak teprve, když by všechny smírné prostředky selhaly, řešit konflikt násilným způsobem. V česko-honorakouské konfедераční listině je zdůrazňován společný postup konfederovaných zemí při posuzování a řešení všech závažných záležitostí týkajících se konfederace. Je zdůrazněna suverenita jednotlivých zemí, žádná smluvní strana si neměla osobovat nad druhou stranou jakoukoli superioritu a neměla zasahovat do vnitřních věcí jiné smluvní strany. Závěrem konfедераčního ujednání je opět pamatováno na otázku víry. Tato problematika se prolíná celou konfедераční listinou, která vychází z důsledné ochrany evangelického náboženství. Je zde dále stanoveno, že katolíci budou požívat stejné ochrany

zaručené konfederací, jako evangelíci, zavázili se, že budou zachovávat konfederaci a nepodnikat nic proti evangelickému náboženství.

Z česko-hornorakouské konfедераční smlouvy vyplývá, že není dokumentem uzavřeným, ale že i v budoucnu se počítá s jejím případným rozšířením a obohacením. Tuto povahu měly i Česká konfederace a smlouva uzavřená s dolnorakouskými stavy. Doplnky a změny v ustanovení konfедераčních listin neměly být ovšem v rozporu se základními myšlenkami konfедераčních smluv. Ke smlouvě s dolnorakouskými stavy připojili své pečeti i zástupci z Horních Rakous a smlouvu s hornorakouskými stavy zpečetili také zástupci dolnorakouských stavů.

V ujednání stavů Českého království s dolnorakouskými a hornorakouskými stavy není stanoveno, kdo měl stát v čele všech konfederovaných zemí. Úvahy v tomto bodě byly velmi nejasné a mlhavé. Připomeňme v této souvislosti, že dolnorakouští stavové požádali Bedřicha Falckého až na svém sněmu v Retzu dne 1. srpna 1620, aby nad nimi převzal svoji vládu.¹³⁵

Konfederace uzavřená s hornorakouskými stavy (autoři stejně jako v případě smlouvy uzavřené s dolnorakouskými stavy nejsou známi) měla také povahu mezinárodní smlouvy, ale je zároveň oproti konfederaci uzavřené s dolnorakouskými stavy výrazně ústavněprávním dokumentem. V tom se podobá České konfederaci. Je otázka, proč smlouva uzavřená zástupci Českého království s hornorakouskými stavy, se svou obsahovou a koncepční složkou tak silně odlišuje od smlouvy uzavřené se stavy dolnorakouskými.

135 - František Kavka, cit. dílo, s. 209

Je třeba dodat, že v Horních Rakousích vládla již delší dobu Tschernemblova strana, naproti tomu v Dolních Rakousích došlo k ustavení direktorské vlády teprve po uzavření smlouvy se zástupci Českého království (ve vládě dolnorakouských stavů nebyla zastoupena města, protože odmítla obeslat svými zástupci sněm dolnorakouských stavů v Hornu v roce 1619).¹³⁶

Uzavření česko-rakouských smluv ze srpna roku 1619 bylo výrazem připojení Horních a Dolních Rakous k českému stavovskému povstání.

136 - František Kavka, cit. dílo, dosl. citát, s. 159

9. Česko-uherská konfederace

9. Česko-uherská konfederace

Dne 15. ledna roku 1620 byla schválena na uherském sněmu v Bratislavě za přítomnosti Gabriela Bethlena česko-uherská konfederace.¹³⁷ Na tomtéž sněmu se ke konfederaci připojili i zástupci stavů Horních a Dolních Rakous.¹³⁸ S uzavřením česko-uherské konfederace se sice již počítalo v roce 1619, ale z Uher se neúčastnili pražského generálního sněmu zástupci a proto celá záležitost byla odložena.¹³⁹ Gabriel Bethlen, zastánce konfедераčního hnutí usiloval o vytvoření jednotného Uherska, které by bylo schopno odolat mocenským aspiracím Habsburků a územním požadavkům Turecka. Již ve druhé polovině roku 1619 nabízel Bethlen spojení Moravanům, kteří tento návrh uvítali. Zdůraznili však, že podle textu České konfederace nemohou sami bez ostatních sjednocených zemí jednat o konfederaci s Uhry. Slíbili ovšem, že moravská deputace přednese tento Bethlenův návrh na nejbližším generálním sněmu zemí Koruny české.¹⁴⁰

Konfедераční smlouva přijatá v lednu roku 1620 na uherském sněmu v Bratislavě byla pak ratifikována na dubnovém generálním sněmu v Praze.¹⁴¹ Zde došlo ke konkretizaci některých článků česko-uherské konfederace, zejména pokud jde o vzájemné vojenské závazky. Smlouva s doplňky pak byla projednávána a v konečném znění schválena na uherském sněmu v Bánské Bystrici v létě, roku 1620, kterého se účastnili za českou stranu Volrad z Plesu a Jan Jessenius.¹⁴²

137 - Členy české delegace na uherském sněmu byli mimo jiných J. M. Thurn a P. Ješín

138 - Štefan Krivošík, *Príspevok k dejinám stavovskej konfederácie českých a uherských stavov z r. 1620*, *Právnické štúdie* 7, 1959, 1, s. 147

139 - Vilém Slavata, *cit. dílo, dosl. cit., s. 237*

140 - Štefan Krivošík, *cit. dílo, dosl. cit. s. 158*

141 - Pavel Skála, *cit. dílo., s. 16*

142 - Štefan Krivošík, *cit. dílo, dosl. cit., s. 159*

Text česko-uherské smlouvy byl formálně opět založen na zásadě náboženské tolerance, přičemž prioritu měla evangelická víra. Stavové země, které by chtěli přistoupit ke konfederaci, museli přísahat, že budou zachovávat ustanovení konfедераčního ujednání. Podmínkou pro vstup do konfедераčního svazku byl závazek smluvních stran plnit povinnosti vyplývající z konfедераční listiny. Bethlen prosazoval, aby uchazeči o připojení se ke konfederaci byly zavázáni přispívat Uhrům pevně stanovenou sumou peněz na ochranu uherského pohraničí, a aby byli povinni poskytnout v případě napadení Uhrám všemožnou pomoc. Tento Bethlenův požadavek hájili také uherští delegáti v Praze roku 1620 na generálním sněmu.¹⁴³

Do konfедераčního česko-uherského ujednání se promítá snaha konfederovaných zemí o teritoriální rozšíření konfederace. Uveďme v této souvislosti, že na sněmu v Bánské Bystrici vystoupil hrabě E. Thurzo a informoval účastníky sněmu o vážném zájmu Benátek, Anglie, Nizozemí, Švýcar, Pruska a Litevska přistoupit ke konfederaci, což účastníci sněmu vřele uvítali. Thurzo pak předložil sněmu opisy listů uvedených států, ve kterých tyto státy projevovaly zájem o připojení ke konfederaci a obracely se v tomto směru na českého krále.¹⁴⁴ Otázkou zůstává, proč opisy těchto listů, které byly určeny českému panovníku předkládal sněmu uherský diplomat a proč sněm byl seznámen pouze s opisy a nikoli přímo s originály. Není také zcela jasné, do jaké míry měly tyto evropské státy skutečný zájem o připojení se ke konfederaci (v případě Anglie mohl přece anglický král jednat o spojení přímo se svým zetěm Bedřichem Falckým) a do jaké míry jejich představy o evropské konfederaci byly konkrétní. Návrhy z jejich strany pokud vůbec originály existovaly, však přišly již pozdě - krátce po generálním sněmu došlo k bitvě na Bílé hoře - a diplomatická jednání v tomto směru se již nemohla rozvinout.

143 - Š. Krivošík, cit. dílo, s. 180

144 - Srov. *Česko-uherská konfederace* - čl. č. 3 (Pavel Skála), Št. Krivošík *dosl. cit.*

Není vyloučeno, že ze strany těchto evropských států bylo také úmyslné taktizování, totiž neuzavřít si možnost vyjednávání, případně spolupráce, jak se stranou evangelických stavů, tak se stranou stavů katolických.

Členy konfederace byli podle čl. Č. I česko-uherské konfederace vedle zemí i český král, sedmihradský kníže, knížata ostatních zemí atd. to znamená, že konfедераční ujednání vycházelo i z osobního členství v konfederaci.

V souladu s konfедераčním ujednáním měl těžký trest postihnout ty, kteří by činili cokoli proti konfederaci nebo z ní chtěli vystoupit. Takovéto činy měly být posuzovány stejně jako *crimen laesae maiestatis*.¹⁴⁵ V případě vystoupení některé ze smluvních stran - země z konfederace, měla být taková země donucena opět k návratu, (není jasné, jak to mělo být v případě, kdyby například český král, sedmihradský kníže atp. vystoupili z konfederace), a k zachování konfедераčního ujednání, a byla povinna uhradit škodu, která by případně v důsledku jejího vystoupení konfederovaným zemím vznikla.¹⁴⁶ Žádná ze smluvních stran nesměla sama bez ostatních smluvních stran vést válku "verbovat" vojsko a vyjednávat s nepřítelem, uzavírat separátní příměří a mír. Důraz byl kladen a společný postup zemí a na jejich společné řešení záležitostí souvisejících s vojenskou obranou sjednocených zemí.¹⁴⁷ V ostatních konfедераčních smlouvách (Česká konfederace atp.) nenalézáme takové ustanovení, které bylo vtěleno do česko-uherské konfederace, že rodiny těch, kteří by "za příčinou často dotčené konfederací aneb povinnosti své k zkáze přišli" mají být sjednocenými zeměmi finančně zabezpečeny. Z textu konfедераčního ujednání vyplývá, že se o takovou rodinu měla primárně postarat ta země, ve které měl žítel rodiny obyvatelské právo.

145 - Čl. č. 2., *Česko-uherská konfederace* (Pavel Skála)

146 - Vilém Slavata, *cit. dílo*, s. 238

147 - Srov. čl. č. 5 konfедераční listiny

Do česko-uherské konfederace pronikly rovněž myšlenky monarchomachů.¹⁴⁸ Je zde stanoveno, že pokud by král (kníže) podnikal cokoli proti konfедераčnímu ujednání, nejsou poddaní povinni ho nadále poslouchat. Vyvázání poddaných ze závazků vůči králi (knížeti) bylo důsledkem porušení konfедераční smlouvy ze strany krále (knížete) a nastávalo tedy ipso facto. Myšlenka monarchomachismu je zde zakotvena v ostřejší podobě než v České konfederaci, neboť je zde přímo stanoveno, že kdyby panovník se stavěl proti konfедераčnímu ujednání, porušoval je, či proti němu něco podnikal, ... in eo casu status et ordines a fidelitatis homagio absolutos pronunciari, eidemque contradicendi, et resistendi plenariam, perpetuamque potestatis facultatem habere debere, nec idoe a quoquam hominum criminis laesae Majestatis postulari oportere, utrinque voluus et sancimus.¹⁴⁹

V česko-uherské konfederaci se nacházejí, stejně jako i v ostatních konfедераčních ujednáních, rovněž ustanovení o generální defenzi, ve kterých je skryto jádro monarchomachismu.¹⁵⁰ Měla být použita proti každému porušiteli konfederace, tedy i proti panovníku, a měly se jí účastnit všechny smluvní strany.¹⁵¹ Žádná ze smluvních stran nebyla oprávněna zasahovat do vnitřních záležitostí druhé smluvní strany. Princip státní suverenity zde jasně vystupuje do popředí. Ojedinelé je v této konfедераční smlouvě ustanovení (článek č. 12) o jmenování několika osob, které by působily jako smírcí orgán v záležitostech souvisejících úzce s konfederací. Není ovšem stanoveno, kdo má tyto osoby (jakési defenzory) jmenovat, z jakých složek obyvatelstva se mají skládat, není stanoven jejich počet, ani určena jejich pravomoc. Výsledky šetření tohoto orgánu měly být zřejmě předloženy generálnímu sněmu konfederovaných zemí.

148 - *Poslední článek konfедераční listiny*

149 - *Latinský text konfедераční listiny, Ch. d'Elvert, citace, s. 95*

150 - *Vilém Slavata, cit.dílo, s. 238*

151 - *Úvod a závěr konfедераční listiny*

Ze zmíněného ustanovení jasně vyplývá, že přednost v řešení sporných záležitostí byla dávána, stejně jako i v ostatních konfедераčních smlouvách, smírnému řešení sporů.

Válka měla být vyhlášena vždy jen po poradě všech účastníků konfederace a pouze z jejich vůle. V případě, že jedna ze smluvních stran by byla napadena, ostatní byly povinny jí pomoci. Opět je zde zdůrazněna zásada kolektivní obrany.¹⁵² Pamatuje se zde i na ochranu pohraničních území.¹⁵³ Pokud se týká ustanovení o vedení války, vztahují se na případy napadení ze strany vnějšího nepřítele. Napadení jedné ze zemí jinou zemí v rámci konfederace (vnitřní nepřítel) bylo řešeno normami o generální defenzi. Je otázkou, zda v takovém případě, kdy jedna strana napadla druhou smluvní stranu, měla být použita ustanovení o smírném řešení konfliktu.

Pravidla vojenské obrany obsažená v česko-uherské konfederaci mají poměrně detailní charakter v porovnání s ostatními ustanoveními konfедераční smlouvy. Na generálním sněmu v roce 1621 v Praze a na sněmu v Bánské Bystrici byla ustanovení vojenské povahy v konfедераční smlouvě konkretizována.¹⁵⁴ Bylo stanoveno, že po první výzvy k vojenské pomoci poskytnou ostatní konfederované země napadení zemi 4000 vojáků, po druhé výzvě 8000 vojáků a po třetí výzvě 12000 vojáků (usnesení sněmu v Bánské Bystrici).

Přímo v textu česko-uherské konfederace schválené na počátku roku 1620 v Bratislavě byla stanovena povinnost českého krále odvádět Uhrům ročně 50 000 tolarů na udržování uherských hraničních opevnění a na vydržování strážných jednotek v těchto oblastech.¹⁵⁵

152 - *Ch. d'Elvert, citace, s. 95*

153 - *Ch. d'Elvert, čl. č. 3 a 6, konfедераční listiny*

154 - *Štefan Krivošík, cit. dílo, dosl. cit., s. 161 - 162*

155 - *Tamtéž, dosl. cit., s. 163*

Zásobování uherských žoldnéřských vojsk měly zajišťovat ty konfederované země, kde se žoldnéřská vojska nacházela a proviant jim měl být prodáván laciněji, než v té které zemi bylo obvyklé. Toto ustanovení bylo velmi výhodné pro uherské stavy.¹⁵⁶

Benevolence ostatních konfederovaných zemí vůči Uhrám však zcela jistě znamenala, že konfederované země počítají se stejnou výhodou ze strany Uher i pro svá žoldnéřská vojska, pokud se budou nacházet na uherském území. Text zmíněného ustanovení se v původním textu česko-uherského ujednání nenacházel a je dokladem úsilí konfederovaných zemí získat a udržet uherské spojení za každou cenu.

Na sněmu v Bratislavě, v Praze i Bánské Bystrici byla podrobně projednávána i otázka jednotného centrálního vojenského vedení, jakési vojenské rady složené ze zástupců jednotlivých konfederovaných zemí, která měla mít koordinační úlohu.¹⁵⁷ Počítalo se se zřízením kontrolního orgánu, který měl dohlížet na to, aby finanční prostředky poskytované sjednocenými zeměmi Uhrům byly skutečně použity na ochranu pohraničí (namířeno proti tureckému nebezpečí).¹⁵⁸ Otázka hranic, zvláště jejich ochrany a přesného vymezení byla velmi důležitá. Zejména šlo o území v nejbližším sousedství hranic Uher, Slezska, Moravy a Rakous. Měly být zřízeny komise složené ze zástupců zainteresovaných stran, které by vyřešily hraniční záležitosti s konečnou platností. Předpokládalo se rovněž předložení návrhů ze strany českých a uherských stavů na uspořádání územní otázky ve vztahu k Rakousům. Podle Uhrů drželi Rakušané část území (hraničního), které patřilo Uhrům.¹⁵⁹

156 - Štefan Krivošík, cit. dílo, s. 164

157 - Viz. konfederální listina

158 - Ch. d'Elvert, čl. č. 6

159 - Tamtéž čl. č. 8 a 9

Do česko-uherské smlouvy se velmi silně promítly hospodářské zájmy Gabriela Bethlena a uherské šlechty. Na sněmu V Bánské Bystrici se jednalo o možnosti osvobodit uherské zboží v rámci konfederace od cla, o jednotné minci a o kursu platidel. Již na generálním sněmu v roce 1620 předložili uherští delegáti návrhy měnových kursů. Z toho jasně vyplývá, že jedním z motivů konfедераčních snah Uhrů bylo i jejich úsilí o rozšíření uherských styků, vyrovnání měny a o hospodářské sblížení s ostatními zeměmi konfederace.¹⁶⁰

Do znění česko-uherského ujednání bylo zařazeno i ustanovení trestněprávní povahy týkající se extradice odsouzených a proskribovaných osob v rámci konfederovaných zemí.¹⁶¹

Stejně jako v ostatních konfедераčních ujednáních je v závěru česko-uherské smlouvy stanoveno, že tato smlouva má "věčně" trvat a že zavazuje i dědice těch, kteří konfедераční smlouvu sjednali.

V česko-uherské konfederaci nechybí ani známé nám již ustanovení o generálním sněmu konfederovaných zemí, který se měl scházet jednou za pět let.¹⁶² Jde o jedno z mála ustanovení česko-uherské konfederace, které můžeme považovat za ustanovení výrazně ústavněprávní povahy. V souladu s konfедераční smlouvou měla být šetřena a respektována práva a privilegia jednotlivých konfederovaných zemí. V souvislosti s touto zásadou mělo dojít na podnět Uhrů k prozkoumání archivů jednotlivých sjednocených zemí a k restituci privilegií týkajících se uherského státu.¹⁶³

161 - Št. Krivošík, cit. dílo, dosl. cit. s. 168

162 - Ch. d'Elvert, čl. č. 17

163 - Tamtéž, čl. č. 4

164 - Tamtéž, čl. č. 5

Již na sněmu v Bratislavě v lednu 1620 byli přítomni zástupce se Sedmihradska, kteří vyjednávali o připojení semihradského knížectví k česko-uherské konfederaci. Oficiálně přistoupilo Sedmihradsko ke konfederaci až na sněmu v Bánské Bystrici v létě roku 1620.¹⁶⁵ došlo k uzavření samostatné smlouvy mezi zástupci českých zemí, Uherska, Horních a Dolních Rakous a Sedmihradska.¹⁶⁶

Tato smlouva obsahuje podobně jako ostatní konfедераční ujednání ustanovení o vzájemné pomoci a závazku nečinit nic proti konfederaci a smluvním stranám. I zde se vychází z priority evangelických stavů. Jinak je tato smlouva dokumentem výrazně vojensko-politické povahy a náboženské aspekty ponechává prakticky stranou. Hovoří se zde o "válce proti domu Rakouskému". Šlo vlastně o protihabsburský odboj a do smlouvy se tak promítla myšlenka monarchomachů o oprávněném odporu poddaných proti panovníku, který má být veden "nákladem všeobecným". Je zde zdůrazněno významné postavení Gabriela Bethlena, bez jehož vědomí nemělo být ze strany smluvních partnerů přistoupeno k jakémukoli vyjednávání s jinou zemí. Hovoří se tu dále o soudobých mírových vztazích s osmanskou říší a o nutnosti vypravit do Turecka k tureckému císaři Osmanu II. poselstvo, což bylo jasně stanoveno i ve smlouvě. Poselstvo složené i ze zástupců z Českého království mělo vyjednávat s tureckým panovníkem o otázce zabezpečení míru v Evropě.

Do smlouvy je vtělesněn i územní Bethlenův požadavek, který byl v daleko mírnější podobě a poněkud jiné formě vřazen do česko-uherského ujednání. Bethlen požadoval, aby v případě porážky rakouského domu společnými silami "obojí Rakousy, Štýrsko, Karintie a Kraiň" připadly uherské zemi.

¹⁶⁵ - František Kavka, cit. dílo, dosl. cit., s. 211

¹⁶⁶ - Vilém Slavata, cit. dílo, dosl. cit., s. 238 - 239

Gabriel Bethlen usiloval rovněž o to zavázat si smluvní strany k případné pomoci proti polskému králi Zikmundu III. Vasovi, který byl švagrem Ferdinanda II.

Česká politická opozice se velmi kriticky a ostře postavila proti konfederaci česko-uherské. Její stanovisko vyjádřil ve svých Pamětech Vilém Slavata. Napadal vytvoření sjednocení, které směřovalo proti rakouskému domu a odsuzoval územní nároky Gabriela Bethlena vyjádřené tak nepokrytě zejména v ujednáních se Sedmihradskem.¹⁶⁷

Česko-uherská konfederace byla slavnostně přečtena a přijata na posledním generálním sněmu před Bílou horou konaném roku 1620 v Praze.

Rozbor článků česko-hornorakouské, česko-dolnorakouské a česko-uherské konfederace z počátku 17. století a jejich srovnání s Českou konfederací prokázaly, že pouze Česká konfederace z 31. července 1619 měla výrazně ústavněprávní charakter. Šlo tu v pravém slova smyslu o novou českou ústavu monarchomachické a protiabsolutistické povahy.¹⁶⁸ Ostatní konfедераční ujednání byla v první řadě mezinárodními smlouvami (česko-hornorakouská konfederace ovšem v sobě obsahuje četná ústavněprávní ustanovení) evangelických stavů majících obranný charakter vůči habsburské dynastii.

Porážka českých evangelických stavů na Bílé hoře znamenala konec konfедераčním projektům v českém státě. Rovněž konfедераční ujednání stavů zemí České koruny s hornorakouskými, dolnorakouskými a uherskými stavy následkem změněných politicko-mocenských podmínek po roce 1620 pozbyla své platnosti.

167 - Vilém Slavata, *cit. dílo*, s. 239 - 240

168 - J. Kapras, *Právní dějiny zemí Koruny české, I - II.*, Praha 1913, s. 448 - 452

10. Závěr

10. Závěr

Jiří z Poděbrad pochopil nutnost pevněji ukotvit země českého království ve struktuře evropských zemí. Předcházející desetiletí poznamenaná husitským hnutím a mezinárodní izolací stability ve střední Evropě příliš nepřála. Reformační hnutí v českých zemích 15. století jaksí předběhlo dobu a setkało se s mezinárodním odmítnutím. V návrhu předkládaném na mnoha evropských dvorech, je kladen důraz zvláště na zachování mezinárodního míru a na způsoby, jak předcházet sporům, které by mohly přerůst v ozbrojené konflikty. Ve své podstatě se projekt hlásí k myšlence o rovnosti států, k ideji vytvoření nového mezinárodního práva, spočívajícího na principech práva přirozeného.¹⁶⁹ K dosažení mírové spolupráce a koexistenci zemí, by bylo použito formy samostatné mnohostranné smlouvy, přístupné za určitých podmínek všem státům vůbec, pokud by na statut mírové organizace přistoupili. V České konfederaci byla řešena otázka formy českého státu a sice na principu federativním. Oba dokumenty vznikaly ve zcela jiných historických podmínkách a motivace jejich vzniku byla zcela rozdílná, přesto však nelze vyloučit na základě srovnání obou textů jistou myšlenkovou vazbu mezi oběma dokumenty.

Text České konfederace můžeme nazvat první moderní ústavou v dějinách. Vytvoření otevřené mezinárodní konfederace na principu rovnosti států, vlády odpovědné parlamentu, ústavních záruk omezení královské moci. Stejně jako Mírový návrh krále Jiřího, jenž reagoval na útok papeže proti jemu samotnému a českému království, i konfederace vznikla pod vlivem myšlenek, jež byly výsledkem protesatantské kritiky královské moci a katolické církve.¹⁷⁰

169 - Karel Malý, *Právní kultura v Českém stavovském státě*, Praha 2001, s. 61

170 - *Tamtéž*, s. 62

České konfederaci bylo dopřáno jen velmi málo času, aby mohla v plné šíři ovlivnit politickou realitu. Chaotická doba zabránila uvést většinu myšlenek v život. Porážka na Bílé hoře a neúspěch stavovské opozice znamenal konec konfедераčním projektům a po mnoho let budovanou konstrukci stavovského spojení odsoudil k zániku.

Seznam použité literatury a pramenů:

- Karolína Adamová, Dějiny veřejného práva ve střední Evropě, Praha 2000*
- Karolína Adamová, K otázce česko - rakouského a česko - uherského konfедераčního hnutí v letech 1619 – 1620, Právně historické studie, Praha 1989*
- Karolína Adamová, K otázce konfедераčních snah v českém státě na počátku 17. století, Právně historické studie, Praha 1968*
- Karolína Adamová, K otázce přijetí České konfederace Pražským generálním sněmem v roce 1619, Praha 1989*
- Karolína Adamová, Vybrané prameny k dějinám státu a práv v Českých zemích a na Slovensku, Plzeň 1994*
- Cultus Pacis, Praha 1966, Études et documents du „Symposium Pragense Cultus Pacis 1464 – 1964“, red. Václav Vaněček*
- Jaroslav Čechura, Milan Hlavačka, Eduard Maur, Jiří Mikulec, Královská trilogie, Druhá část - Muži a milenci českých královen, Praha 2002*
- Jan Dolenský, Obrázkové dějiny národa Českého, díl 1, Praha 1923*
- Josef Frajs, Jiří z Poděbrad, Král dvojího lidu, Třebíč 2006*
- Anton Gindely, Dějiny českého povstání léta 1618, Praha 1870 - 1880*
- Gottfried Guggenbühl, Geschichte der Schweizerischen Eidgenossenschaft, Zürich 1947*
- Antonín Haas, Pravomoc českého krále nad poddanými městy a městečky, Právně historické studie, Praha 1958*
- Petr Hora, Toulky českou minulostí, díl 2, Praha 1991*
- Ferdinand Hrejsa, Česká konfese, Praha 1912*
- Jan Hrubeš, Z dějin protestantského myšlení a jeho ohlasu v Čechách, Praha 1970*
- Josef Janáček, Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu, Praha 1963*
- František Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské I, II, III, Brno 1902*

- Mirosław Korolko, Klejnot svobodného sumienia, Warszawa*
- J. Kapras, Právní dějiny zemí Koruny české, I - II., Praha 1913*
- František Kavka, Bílá hora a české dějiny, Praha 2003*
- Štefan Krivošík, Príspevok k dejinám stavovskej konfederácie českých a uherských stavov z r. 1620, Právnické štúdie 7, 1959*
- Kamil Krofta, Majestát Rudolfa II, Praha 1909*
- Karel Malý, Prameny k dějinám státu a práva v Československu, Praha 1967, část II, uspořádal Karel Malý*
- Karel Malý, Právní kultura v Českém stavovském státě, Praha 2001*
- Antonín Markus, Stavovské apologie z roku 1618, Český časopis historický, XVII, Praha 1911*
- Amedeo Molnár, Husitské manifesty, Praha 1980*
- Jaroslav Pánek, Zápas o Českou konfesi, Praha 1991*
- Josef Polišenský, Documenta bohémica bellum tricennale, Praha 1971*
- Josef Polišenský, Historie o válce české, Praha 1964*
- Josef Polišenský, Jan Jesenský Jessenius, Praha 1965*
- Josef Polišenský, Nizozemská politika a Bílá hora, Praha 1958*
- Josef Petráň, Staroměstská exekuce, Praha 1971*
- L. Petřich, Poznámky k Apologiím stavů království českého, Praha 1919*
- Pavel Skála, Historie česká III, Praha 1984*
- Vilém Slavata, Paměti, Praha 1866*
- Rudolf Stanka, Die böhmischen Conföderationsakte von 1619, Berlin 1932*
- Hans Sturmberger, Georg Erasmus Tschernembl, Zur Geschichte der Gegenreformation, Linz 1953*
- Zdeněk Šolle, Mansfeld a české stavovské povstání, Strahovská knihovna 1972*
- Václav Šubert, Apologie druhá stavů království Českého, Praha 1862*
- Zdeňka Tichá, Jak starí Čechové poznávali svět, Deník panaře Jaroslava, Praha 1985, uspořádala Zdeňka Tichá*
- Rudolf Urbánek, Dvě studie o době poděbradské, Brno 1929*

- Rudolf Urbánek, Jiří z Poděbrad a české národní království, Praha 1920*
- Rudolf Urbánek, O volbě Jiřího z Poděbrad za českého krále, Praha 1958*
- Rudolf Urbánek, Věk poděbradský, kniha IV, Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad, Léta 1460 - 1464, Praha 1962*
- Václav Vaněček, Dějiny státu a práva v Československu, Praha 1963*
- Václav Vaněček, Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462 – 1464, Praha 1964*
- Zdeněk Veselý, Dějiny Českého státu v dokumentech, Praha 2003*
- Jaroslav Vlček, Dějiny české literatury I, Praha 1951*
- Karel starší ze Žerotína, Z korespondence, Praha 1982*